БҮГҮ ЧУРТТАРНЫҢ ПРОЛЕТАРИЙЛЕРИ, КАТТЫЖЫҢАР!

1925 чылда үндезилеттинген

ШЫН

СЭКП Тыва обкомунуң, Тыва АССР-ниң Дээди
Совединиң болгаш Министрлер Чөвүлелиниң органы

1969 ч.
МАРТ
30
ВОСКРЕСЕНЬЕ
№ 76 (7922).

Өртээ 2 көп.

ЧЕМИШЧИДИЛГЕ— НЕМЕЛДЕ ДҮЖҮТ

СЭКП ТК-ның октябрь (1968 ч.) Пленуму хөрзүнге органиктиг чемишчидилгени ажыглаарының эргежок чугулазын айыткан. Ону удуртулга болдургаш, республиканың чер ажылдакчылары беш чылдың дөрткү чылында чер ажылының культуразын бедидер, мал чеми болгаш тараа культураларының бедик дүжүттерин өстүрүп алыр дээш, 1969 ажыл-агый чылында тодаргай социалистиг хүлээлгелерни алган. Ылаңгыя тараа культураларының гектар бүрүзүнден 11, ооң иштинде суггарылгалыг черлерниң бир гектарындан — 15, картофельдиң—100, ногааның — 120, кукурузаның — 200, чаңгыс чылдыг сигеннерниң — 13 центнер дүжүдүн өстүрүп алыр. Ленинчи юбилейге, Совет Тываның 25 чылының байырлалынга уткуштур социалистиг чарышка кирген бригадалар, колхозтар, совхозтар бедик дүжүттү өстүрүп алырынче угланган практиктиг хемчеглерни ап, удавас эгелээр часкы хову ажылдарынга белеткелди шиитпирлиг чорудуп турар.

Бедик дүжүттү өстүрүп алырын хандырар кол курлавырларының бирээзи органиктиг болгаш минералдыг чемишчидилгелер болур. Ажыл-агыйларның механизаторлары, тараажылары бо чылдың тарылгаларынга 215 муң тонна органиктиг болгаш 5 муң тонна минералдыг чемишчидилгелерни төгер деп хүлээлгелеринде айыткан. Ынчаарга эрткен чылдың тарылгазынга 64 муң тонна органиктиг чемишчидилге ажыглаттынганы, а бо чылдың ээлчээнге эрткен чылын 114 тонна өдек төктүнгенин айыттынган планның чартыындан безин эвээжи күүсеттингени ол-дур. Борта тодаргай чижекти айтып болур.

Бо чылдың эгезинден бээр Бии-Хем, Таңды дээн ышкаш тараалаң районнар шөлдерже чаңгыс-даа тонна өдек үндүрүп төкпээннер. Улуг-Хем районда бо чугула ажыл база кончуг сула чоруп турар. Ам үеде чемишчидилге ажылын организастыг чорудуп турар Барыын-Хемчик, Каа-Хем, Өвүр, Чөөн-Хемчик районнардан хожудап турарлар үлегер алыр ужурлуг.

Чамдык районнарда болгаш колхозтарда, совхозтарда органиктиг чемишчидилгени эң хөйү-биле ажыглаарының ужур-дузазын чедир үнелеп көрбейн турарын үстүнде чижектер тодаргай херечилеп турар-дыр. Элээн хөй ажыл-агыйларда өдекти баш бурунгар болуп белеткевейн, ам кээп ону душкан-на черден соортуп турар. Бо чорук органиктиг чемишчидилгениң шынарын кудуладыр болгаш харын-даа тарылга шөлдеринге бок үнүштерни көвүдедиринге идиг боор болур.

Районнарда кодээ ажыл-агый бүдүрүлге эргелелдери өдек соортулгезиниң механизастаттынган отрядтарын, бригадаларын тургузарып колхозтарның, совхозтарның удуртукчуларынга дагзыр, ону доктаамал контрольдаар тургаш, ук ажылды сулараткан. Таңды, Бии-Хем районнарның чамдык ажыл-агыйларының удуртукчулары өдек соортулгезин хожудадып турарын транспорт чедишпезинге, автомашиналарны кышкы үеде мал ажылынче угландырганынга шамнап турарлар.

Часкы хову ажылдары ам эгелээриниң кырында. Бо чылдың тарылгазынга өдек соортулгезин чорударының үези кончуг эвээш арткан. Ындыг болганда колхоз, совхоз бүрүзү тарылгага өске бүгү белеткелдерин доозары-биле черге-лештир шөлдерже органиктиг чемишчидилгелерни соортуп төгеринче онза кичээнгейни салыр ужурлуг. Ажыл-агыйлар боттарының транспортун бүрүн ажыглаарындан аңгыда, «Сельхозтехниканың» район каттыжыышкыннары болгаш салбырлары-биле, автоажыл-агыйлар-биле дораан керээ чарып, механизастаттынган отрядтарны тургузуп, оларның ажылын эки организастаар, отряд бүрүзүн четчир саныг транспорт-биле хандырар, мергежилдиг механизаторлар-биле четчелээр, тодаргай опаалданы кижилерге бээр, эки ажылдааны дээш оларның материалдыг сонуургалын бедидер ужурлуг.

Республиканың ажыл-агый бүрүзүнге органиктиг чемишчидилгениң курлавыры хөй. Бир эвес ону ажыглаарын сезоннуг ажыл кылдыр көрбейн, чыл дургузунда болуп белеткээр, соортуп төгер болза, чүгле ногаа, картофель, силос культураларының шөлдерин эвес, харын тараа культураларының шөлдериниң дыка хөйүн үнүш-дүжүткүр болдуруп алырының аргазы бар. Четпес чүве чүл дээрге, дүжүттү бедидериниң бо чугула курлавырын шын ажыглаарынче чогуур кичээнгей салдынмайн турары болур.

Бо чылын республиканың ажыл-агыйларының минералдыг чемишчидилге талазы-биле хереклелин күрүне база хандырары чугаажок.

Ынчалза-даа чыл бүрү ап келген ол дузаламчыны чөп ажыглавас, минералдыг чемишчидилгелер кадагалаар орансаваларны белеткевес, ажык черлерге төп кааш, үреп баксырадыр, өске, хатка алзып кааптар таварылгалар мурнунда чылдарның практиказынга хаая эвес тургулаан. Чер ажылының кандыг-даа культуразының дүжүдүн бедидеринге чугула курлавырларның бирээзи — минералдыг чемишчидилгелерни ажыглаарында мындыг янзылыг байдал болза, күрүнеге болгаш ажыл-агыйларга улуг кохарал болур. Хамаарышкан организацияларга, ажыл-агыйларга бо чемишчидилгелерни түр-даа, дараазында чылдың тарылгазынга чедир кадагалаар шыгжамырларны белеткеп кылыр херек.

Партия, профэвилел, комсомол организацияларының бо хүнгү дайынчы сорулгазы болза, тарылга эгелегиже чедир арткан үени шөлдер чемишчидилгезинге чөп ажыглаары, курлавырларны немей тывары, социалистиг чарышты организастаары болур.

◆

ТЫВАНЫҢ ХӨГЖҮМ-ШИИ ТЕАТРЫНЫҢ АРТИЗИ К. Н. МУНЗУКТУ «ХҮНДҮЛЕЛДИҢ ДЕМДЭЭ» ОРДЕН-БИЛЕ ШАҢНААР ДУГАЙЫНДА

ССРЭ-НИҢ ДЭЭДИ СОВЕДИНИҢ ПРЕЗИДИУМУНУҢ ЧАРЛЫЫ

Совет театр уран чүүлүнүң талазы-биле ачы-хавыяаларлыг болганы дээш база төрүттүнгенинден бээр бежен харлааныңга холбаштыр Тываның хөгжүм-шии театрының артизи Кара-кыс Намзатовна МУНЗУКТУ «Хүндүлелдиң демдээ» орден-биле шаңнаар.

ССРЭ-ниң Дээди Совединиң
Президиумунуң Даргазы
Н. ПОДГОРНЫЙ.
ССРЭ-ниң Дээди Совединиң
Президиумунуң Секретары
М. ГЕОРГАДЗЕ.

МОСКВА, КРЕМЛЬ.
1969 чылдың март 28.

Кызыгааржылар дуза чедирген

ПЕТРОПАВЛОВСК-КАМЧАТСКИЙ, март 27. (СЭТА). Оожум океанның Кызыл Тук орденниг кызыгаар округунуң далайжылары Оожум океанга балыктап чоруп турган 18 япон балыкчының амы-тынын камгалап алган.

«Ясико-мару 15» деп япон судно улуг шуурганга таварышкаш, ооң хөделдирикчизи сандан үнуп калган. Шуурганга доюлган далай ол суднону эрикче алгаш чоруп каан, аңаа ону күчүлүг чалгыглар хаялар кырынче үндүр шаапкан. Судно суже дүжүп эгелээн.

Аңаа дуза чедирер дээш совет кызыгааржылар биле далай эртээлиниң ажылдакчылары чеде хонуп келген. Олар япон балыкчыларны айыылдан камгалап алгаш, чылыктырып, чемгергеш, оларга хүнезин, хеп, эмнер берген.

Далай чалгыглары беш метр бедип турган берге шуурганныг өйде кызыгааржылар ондакка таварышканнарны резин хемелеринге олуртуп алгаш, боттарының корабльинге эккелген.

Япон балыкчыларны япон судноже хүлээдип берген. Балыкчылар чоруптарда, оларның амы-тынын кызыгааржыларның камгалап алганынга болгаш аалчыларынга чүректиң ханызындан хүндүткелдиг болганынга өөрүп четтиргенин чугаалаан.

СЭКП ТК-га ужуражыышкын

Бо чылдың март 27-де СЭКП ТК-га СЭКП биле Финляндияның Компартиязының төлээлекчилериниң эп-хуузунуң ужуражыышкыны болган.

Ужуражыышкынга СЭКП ТК-ның талазындан СЭКП ТК-ның Чиңгине секретары Л. И. Брежнев, СЭКП ТК-ның Политбюро кежигүнү, СЭКП ТК-ның секретары М. А. Суслов, СЭКП ТК-ның политбюро кежигүнү А. Я. Пельше, СЭКП ТК-ның секретары Б. Н. Пономарев болгаш СЭКП ТК-ның делегей килдизиниң эргелекчизиниң бирги оралакчызы А. С. Беляков киришкен. ФКП-ның талазындан партияның Чиңгине секретары Вилле Песси, партияның даргазы Аарне Сааринен, ФКП ТК-ның Политбюро кежигүнү Тайсто Синисало, ФКП ТК-ның секретариадының кежигүнү Эрикки Кивимяки олар киришкен.

Беседага ийи партияның сонуургап турар айтырыгларын чугаалашкан.

ФКП биле СЭКП-ниң төлээлекчилери делегей байдалының болгаш делегейниң коммунистиг шимчээшкининиң база совет-финляндия харылзааларының кол-кол айтырыгларының талазы-биле боттарының партияларының бодалдарының, туруштарының дүгжүп турарын демдеглээн. Ийи партия делегейниң коммунистиг, ажылчын партияларының Чөвүлел хуралын чедиишкинниг эрттирерингe эргежок чугула бүгү чүүлдерни кылыр деп шиитпирлиин бадыткаан, ону белеткээр талазы-биле улуг ажылды кылганын сеткил ханып демдеглээн.

Ийи партияның аразынга акы-дуңма харылзааларны болгаш кады ажылдажылганы хөгжүдеринче оларның чуткулдуу база катап илергейлеттинген.

Беседа чүректиң ханызындан найыралдыг байдалга эрткен.

(СЭТА.

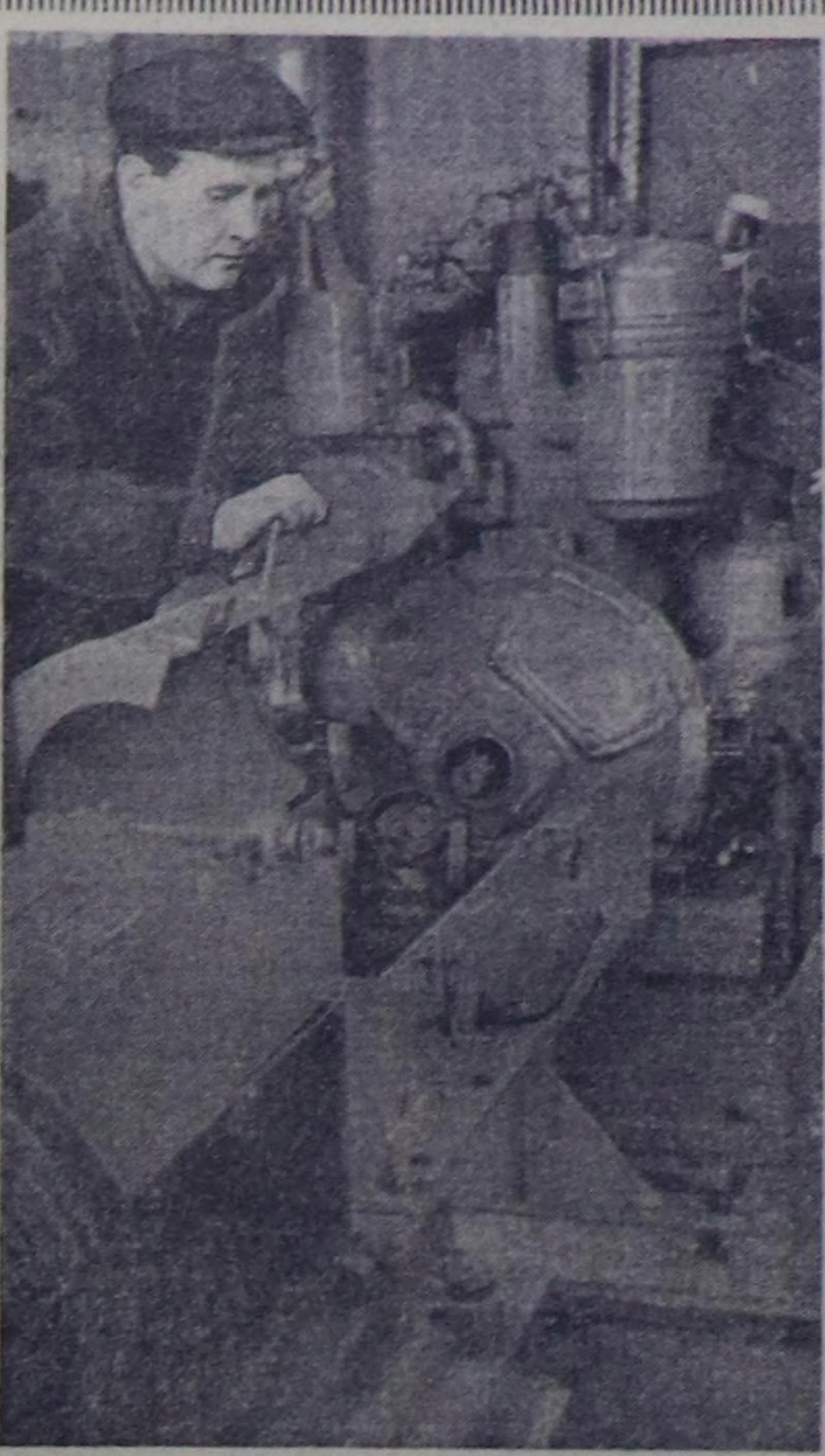

Машина-трактор парыгын септээр болгаш ажыглаарының Күрүне эртем-шинчилел технологтуг институдунуң эртемденнериниң болгаш конструкторларының чогааткаы чаа машиналарны, механизмнерни, деригни Малоярославецте (Калуга область) ГОСНИТИ-ниң дуржулга заводунда бүдүрүп турар.

Чаа техниканың эвээш эвес хевирлерин шенелде цеңинге бүдүрген болгаш калбаа-биле бүдүрүп үндүрер кылдыр хүлээдип берген.

Оларның аразында трактор шимчедикчилерин таарыштырар стендилер бар. Олар шимчедикчилерниң ажылдаар хуусаазын ээлэн узадыр арганы берип турар. Бо чылын завод чүс хире ындыг стендилерни бүдүрүп үндүрер.

ЧУРУКТА: слесарь Анатолий Кабачевский стендиге моторну шылгап тур.

П. МАСЛОВ биле Н. АЛЕКСАНДРОВТУҢ фотозу.
(СЭТА-ның фотохрониказы).

Частың чагыын ёзугаар

Чурттуң мурнуу талазында хову ажылдары эгелей берген. «Дораан чедирер—тарылга чүгү» дээн демдеглелдиг составтар каң оруктарда дүн-хүн чок шуужуп чоруп турар. Оларның чоруу кедээге чаа техника немей чедирип бээр далаштыг. Ооң херегленттииниң турары аажок. Час бо чылын орай дүшкен. Часкы тарылгага эртирер үе дыка кызырылган. Ынчангаш машиналарның бар турарындан хамааржыр чүүлдер-ле хөй апарган.

Техниканы болгаш ооң артык кезектерин дүргеп бүдүрер дугайында айтырыгны трактор болгаш кедээ ажыл-агый машиналарының тудуушкунунуң министерствозунуң коллегиязынга чугаалашкан. Чурттуң колхоз, совхозтарынга бо чылдың эгезинден бээр часкы тарылгага уткуштур он-он муң машиналарны чорудуп берген.

Ындыг болза-даа кылза чогуур бүгү чүүлдер ам-даа ырак-та-ла четче күүсеттинмээн. Министерствонуң чамдык бүдүрүлге черлери машиналарны, оларның артык кезектерин бүдүрүп бээриниң планын күүсетпээн. Чижээ, Челябинскиниң трактор заводу февральда хөй-хөй тракторларны, чүс муң рубль ажыг түңнүг артык кезектерни чедир бербээн. Алтайның трактор заводу, Ростовтуң «Кызыл Аксай», «Бобруйсксельмаш», «Ташсельмаш» заводтар тараажыларга өрелиг арткан.

Четпестерни чайладыр, артык кезектерни немей бүдүрерин көвүдедир хемчеглер алдынган. Трактор парыгын илчирбе дугуйлар-биле хандырарынче онза кичээнгей салдынган. Бо чылдың баштайгы чартыында оларны бүдүн чартык миллион кезек кылдыр немей бүдүрүп үндүрер. Харьковтуң, Волгоградтың, Липецкиниң трактор заводтары, Рубцовскиниң, Чебоксарының артык кезектер заводтары өлче сагыш салыр.

Министерствонуң бүдүрүлге черлери — «Кызыл Аксай», «Алтайсельмаш», «Казахсельмаш», «Кызыл Сылдыс» май 15-ке уткуштур 31,4 муң культиваторну, 37,7 муң сеялканы, 24,8 муң чемишчидилге чаштырыкчызын, картофель тарыыр 14 муң ажыг машинаны, чүдүрүкчү-бульдозерни хуусаа бетинде бүдүргеш, хереглекчилерге чорудуп бээр ужурлуг. Волгоградтың болгаш Харьковтуң трактор заводтарынга немей даалга бердинген. Олар апрель 10-га чедир чүс-чүс «ДТ-75» болгаш «Т-74» машиналарны кедээге бээр ужурлуг.

Үлетпүр дүжүт ажаап алыр техниканы база бүдүрүп эгелээн. (СЭТА).

◆

Оран совет аалчыга байыр чедирип тур

ОРАН, март 28. (СЭТА-ның тускай корреспондентизи дамчыткан). ССРЭ-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң Даргазы Н. В. Подгорныйны Алжирниң ийиги улуг хоорайы Оранның чоңу чүректиң ханызындан өөрүп уткаан.

ССРЭ-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң Даргазы болгаш ону үдээн хүндүлел таныылдары Эс-Сенья аэродромдан Оранче чорупкан. Хоорайга келгенде, Н. В. Подгорныйны Улустуң коммуналдыг хуралының даргазы Б. Сегир уткуп келгеш, алжир чоннуң аъш-чем дээжизи—финик чимистер биле сүдүн сунган.

Найыралдыг совет улустуң төлээлекчизинге байыр чедирер дээш, байырлалдыг шиметтинген кудумчуларже Оранның, ооң чоогунда суурларның чүс-чүс муң чурттакчылары үнген. Кудумчуларда болгаш бажыңнарның ханаларында улуг Совет Эвилелинге, алжир-совет найыралга болгаш ийи улустуң акы-дуңма кады ажылдажылгазынга алдар болдурган лозуннарлыг транспарантылар ны аскылаан.

Хүндүлел таныылдарынга үдеткен аян-чорук Орандан Алжирниң нефть-химия үлетпүрүнүң улуг төвү Арзев хоорайже чорупкан. ССРЭ-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң Даргазын үлетпүр болгаш энергетика министри Б. Абдессалам уткаан.

Совет аалчылар Алжирниң эң улуг чаа тудугларының бирээзи — аммиак болгаш азот чемишчидилгелер бүдүрер комбинатты сонуургап көрген. Ол бүдүрүлге чери бо чылды сөөлзүредир баштайгы продукциязын бүдүрүп үндүрер.

Н. В. Подгорный хүндүлүг аалчыларның дептеринге демдеглелин бижээш, Арзевтиң ажылчыннарының, инженерлериниң, техниктериниң болгаш албан-хаакчыларының күш-ажылга улуг чедиишкиннерлиг, хуула аас-кежиктиг болурун күзээн.

Н. В. Подгорный болгаш ону үдеп чоруур кижилер Арзевтен Оранга чедип келген.

Оран хоорайның даргазы ССРЭ-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң Даргазынга алдар кылдыр эртенги шайлалга тургускан. Шайлалгага Н. В. Подгорный биле А. Акби найырал йөрээлдерин чугаалаан.

Н. В. Подгорный чаа, хостуг амыдыралды тургузуп турар Оран хоорайның болгаш департаментиниң чурттакчыларынга күзелдерин чугаалап, йөрээлин дооскан.

Н. В. Подгорный болгаш ону үдеп чоруур кижилер аалчыларга хүндүткелдиг Орандан ол черниң-биле 16 шакта чорупкан. ССРЭ-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң Даргазының ол чуртка аян-чорук кылып чорууурунга ону Хүндүлел комитеди үдеп чоруп турар. Комитетти АУДР-ниң дашгыкы херектер министри, Революстуг Чөвүлелиниң кежигүнү А. Бутефлика баштаан.

„Космос-275"—ужудуушкунда

СЭТА-НЫҢ ДЫҢНАДЫЫ

1969 чылдың март 28-те Совет Эвилелинге Черниң кыдымал «Космос-275» спутниги ээлчег ёзугаар салып үндүрген. Спутникте 1962 чылдың март 16-да СЭТА-ның чарлааны космос делгемин шинчилээрин үргүлчүлээр эртем аппаратуразын тургускан. Спутникти салып үндүрген параметрлери:

— долганып эгелээр үези 95,2 минута;

— Чер кырындан эң ыраары (апогейинге)—805 километр;

— Чер кырын эң чоок долганыры (перигейинге)—284 километр;

— орбитазының ийлепчээ 71 градус.

Спутникте эртем аппаратуразындан аңгыда, орбита байдалын ылап хемчээр радиосистема, приборларның болгаш эртем аппаратуразының ажылдап чорууруунуң дугайында Черже медээ дамчыдар радиотелеметрия системазы бар. Спутникте тургускан аппаратура чогумчалыг ажылдап чорууур. Башкарылга-саналга төвү келген медээлерни сайгарып ажылдап турар.

Солдаттар дайынчы хүрээлеңде база катап турупкан

Даман ортулукту маадыр камгалашкан чеди кызыгаарджы март 27-де госпитальдан эккирип үнгеш, ногаан погоннарлыг шинельдерин катап кеткилепкен. Совет Эвилелиниң Маадыры В. Бубенин, П. Величко, В. Захаров, П. Литвинов, М. Путилов, В. Чернов болгаш Е. Шимокин олар госпитальдан чоруптарда, оларның кадыын катап тургузуп бээр дугайында эмнелге ажылдакчыларының чаагай сагыш салганынга өөрүп четтиргенин чугаалаан.

ПРИМОРЬЕ КРАЙ. (СЭТА-ның корр).

Нижне-Михайловканың балыкчызы Геннадий Васильевич Авдеев совет Даман ортулукка кыдат эрге-чагыргаларның шериг чөңгээзиниң эгелээриниң үезинде бодунуң кол ажылын кылып турган. Авдеев аът-биле ок-чемзекти дажыглап, бистиң кызыгаарджыларывыска дузалаан. Ам Авдеев автомадын чүктепкен, бодунуң кол ажылын кылып турар. Ийиги олуругда ооң соңгу адазы — Владимир Георгиевич Авдеев.

Ю. МУРАВИН биле **Н. НАЗАРОВТУҢ** телефотозу.

(СЭТА-ның фотохрониказы).

Делегейниң юристер шуулганы

Нацистиг херектеннерни истеп-сүрер талазы-биле делегей конференциязы ажылын март 28-те дооскан.

Делегейниң улустарының дайынны көөр хөңнү чок. Дайынның нацистиг херектеннерин истеп-сүрерин бүрүну-биле боттандырарын, неофашистиг болгаш дайынзырак күштерниң катап чимзениишкиннер кылып турарындан кижи төрелгетенни камгалаарын делегейниң улустарының негеп турары ынчангаш чөп. Европаның 17 чурттарының төлээлекчилериниң чугаалары ындыг кол бодалдыг болган.

Хөй-хөй гитлержи херектеннер Германияның Федеративтиг Республиказында биез-ле олчаан хостуг чоруп, чурттап турар. Кеземчеге онаашкан дайын херектеннерин безин болганчок-ла аажок чиик кеземчелиг кылдыр шиидип турар деп, Польшага болган гитлержи кемниг херектерни истеп-хынаар кол комиссияның директору Ч. Пилиховский демдеглээн. Бистиң чуртгарывыстың хөөйлуларын болгаш делегей эргезин ёзугаар алырга, дайынның кемниг херектерин чон кырар кемниг херектерни үрде болган деп алгаш уттуп болбас деп, оратор оон ыңай чугаалаан.

Франкфурт университединиң улуг чөвүлекчизи И. Штафф (ГФР), Польшаның неделя санында үнер «Эрге болгаш амыдырал» журналының кол редактору К. Конкол, оон-даа өскелер база сөс алган.

Түңнел хуралга нацистиг херектеннерни истеп-сүрер айтырыгларның талазы-биле делегей конференциязының кыйгыры хүлээп алдынган.

АКШ-тың Вьетнамда эжелекчи дайынын, араб чурттарга удур Израильдиң эжелекчи дайынын, грек улуска удур кемниг херектерни үүлгедип турар болгаш демократияны баскан, кижиниң эргелерин дорамчылап турар, грек реакцылыг шериг чагыргазын буруу шапкаш, конференция доктаал үндүрген. (СЭТА).

БАШТАЙГЫ СЕССИЯ

ИЙИ ЧЫЛ мурнунда болуп эрткен чер-чер Советтерниң соңгулдазында ажылчы чоннар депутаттарының Кызыл хоорай Советинге соңгукчулар 130 ажыг чагыгны киирген. Найысылалдың ажыл-агыйын хөгжүдеринге, чурттакчы чоннуң амыдырал болгаш культура хереглелдерин хандырарын экижидерин соңгукчулар ында тодаргай сүмелээн. Хоорай Советиниң болгаш ооң күүскому чагыг бүрүзүн кичээнгейлиг өөренип көргеш, бодунуң арга курлавырларын тодараткан соонда, соңгукчуларның санал-оналының хөй кезиин амыдыралга боттандырар деп түңнелге келген. Кылып чорудар ажылдарга хамаарыштыр хемчеглерни ап, кымның чүнү харылаарын хуваагаш, боттандырып чорударының хуусаазын доктааткан. 81 чагыгны күүседиринин шиитпирлээн. Оларның 78-ин күүсеттинген. Хоорайда чаа чуртталга бажыңнары, садыг болгаш амыдырал хандырылгазының тудуглары ажыглалга кирген. Чамдык кудумчулар асфальтылаттынган. Универмаг, Ленин кудумчузунда беш каът бажыңның адакы каъдында аъш-чем магазини дээш оон-даа өске тудуглар ажыглалга кирген.

Бо чылдың март 16-да болуп эрткен чер-чер Советтериниң соңгулдазы ажылчы чоннуң чаңгыс эп-сеткилдиин база Коммунистиг партияны, ооң ленинчи Төп Комитедин долгандыр бистиң улустуң улам сырый каттышканын, социалистиг демократияның улам ыңайгы чечектелиишкинин тодаргай херечилеп көргүскен.

Бо чылгы соңгулда мурнунуң хуралдарынга Кызыл хоорай Советинге 140 чагыг кирген. Хоорай Совединиң күүскому оларның шуптузун бирден бирээ чокка сайгарып көрген. 118 чагыгны күүседири-биле хүлээп алган. Ийи чагыгны үстүкү органнарже, үш чагыгны кодээ Советтерже шиитпирлеп көөрү-биле шилчиткен. Хоорайның улус ажыл-агыйын хөгжүдериниң планында акша-хөреңгилер болгаш материалдыг курлавырлар көрдүнмээни-биле 17 чагыг хүлээп алдынмайн барган.

Соңгукчулар эрге-чагырга органнарынче боттарының төлээлерин депшидип турда, чүгле хоорайның экономиказын болгаш культуразын хөгжүдериниң ээлчеглиг сорулгаларын практика кырынга боттандырарын негээн эвес база партияның XXIII съездизиниң болгаш СЭКП Төп Комитединиң сөөлгү Пленумнарының шиитпирлерин күүсеткериниң талазы-биле чугула саналдарны киирген.

1969 чылда садып саарган продукцияның хемчээли эрткен чыл-биле деңнээрге 11,2 хуу өзер. Бо чылын 68 миллион киловатт-шак электроэнергияны бүдүрүп үндүрер, 7500 тонна эътти, 900 тонна колбаса кылыгларын, 115 муң ажеш хом болгаш кидис идиктерни бүдүрери көрдүнген. Чуртталга тудуун чорударынга 2538 муң рубльди чарыгдаары планнаттынган. «Көк-Тей» совхозка 483, «Кара-Хаакка» 526, «Сукпакка» 539 дөрбелчин метр чуртталга тудуун ажыглалга киирер.

Хоорайның садыг хандырылгазының болгаш нитинниң чеменилгезиниң ажылын экижидериниң талазы-биле соңгукчуларның негелдези улуг. Ол чөптүг негелделерни хандырар төлээде Малчын кудумчузунга бир магазинни немей ажыдар, 52 олуттуг столоваяны, 72 олуттуг кафени ажыдар. Кыдыг девискээрлерге, чоннуң дыштаныр черлеринге киоскилерниң, ларёктарның саның көвүдедир. Хоорайның чаагайжыдылга болгаш ногаанчыдылгазын улам экижидер, тараан ыштарны камнап, ажаап хайгаараар ажылды чурумчударын соңгукчулар негээн. Хооркүүском бо чылын чагаайжыдылганың тускай планын чогаадып кылган. Хөй-ниитиниң күжү-биле 3000 ыяшты, 30 муң чадаң ыяшты тарып олуртурун планнаан.

Коммунал бүдүрүлгелериниң ажылын экижидер дугайында хемчеглерни алырын соңгукчулар сүмелээн. Ындыг чоруктуң бир кол чылдагааны бүдүрүлгениң чогуур негелдезинге чедир ажылдавайн турарында. Хоорайның чурттакчы чонунга хандырылганың чамдык хевирлерин чедирери болганчок-ла үзүктелип бээр таварылгалар кайы хөй. Чижээлээрге, хоорайның чамдык бажыңнарга газ чедирилгези үзүктелир, чунар-бажыңнар доктаамал ажылдавас чоруктар чаңгыс эвес удаа таваржып келген. Бо талазы-биле кандыг хемчеглерни ап чорударын депутаттар сессияга чугаалашкан. Ол ышкаш соңгукчулар Шевченко, Чүлдүм, Горная дээн ышкаш кудумчуларны асфальтылаар хемчегни алырын негеп турар. Ону чаңгыс чыл иштинде күүседири берге. Ындыг болганда улус ажыл-агыйының моон соңгаарты планынга киирерин көрдүнүп турар.

Соңгукчуларның чагыгларының дугайында айтырыгны Кызыл хоорай Совединиң март 28-те болуп эрткен баштайгы организастыг сессиязынга чугаалашкан. Сессияга санал берген эштер Беляков, Хүрекпен, Штрейба болгаш оон-даа өскелер чамдык амыдырал хандырылга бүдүрүлгелериниң тускай бажың-балгат-биле хандырар дугайында ам-даа шиитпирлеттинмейн турар айтырыгларга доктааган. Харылзаа салбырларының, парикмахерскаяларның турар бажыңнары бичии болганындан чоннуу хүлээп алырынга таарымчалыг байдал тургустунмайн турар. Амгы үеде хоорайның санитарлыг байдалының хайгааралынче, кудумчуларны, чуртталга бажыңнарының девискээриниң аштап арыглаашкынын чорударынга депутаттарның, доктаамал комиссияларның, кудумчу комитеттериниң база албан организацияларның сагыш салырын депутат эш Меткина бодунуң саналынга онзалап демдеглээн.

Сессияга организастыг айтырыгларны чугаалашкан. Ажылчы чоннар депутаттарының Кызыл хоорай Совединиң күүскомунуң даргазынга депутат эш **С. Х. Краспыйны**, бирги оралакчызынга депутат эш **Ю. М. Успенскийни**, оралакчызынга депутат эш **Е. Д. Удуракиннаны**, секретарынга депутат эш **Е. В. Мосийкону** соңгаан.

Күүском кежигүннеринге он бир депутат кирген.

Килдистер эргелекчилеринге депутаттар эштер **Р. С. Гиломёдова, З. Ф. Борисова, Ю. З. Ковенский, В. Ш. Сат, К. Т. Соннов, В. А. Кулипанов, З. П. Аракчаа, Г. С. Баранова** болгаш **А. С. Тихонова** олар соңгуттурган.

Он доктаамал комиссияны, 21 депутат болуүп, дөрт депутат постуазуң, хайгаарал болгаш административтиг база назы четпээн уруглар херээн көөр комиссияларны тургускан.

ЭРГЕЛЕР БОЛГАШ ХҮЛЭЭЛГЕЛЕР

Партийжи амыдырал

Совет Эвилелиниң Коммунистиг партиязы бодунуң хөгжүлдезинге партийжи демократияның ленинчи принципин ыдыктыы-биле сагып келген. Кандыг-бир айтырыг талазы-биле шиитпир хүлээп алдынгыже чедир коммунист бодунуң бодалын, саналын идип үндүрер эргелиг. Ынчалза-даа шиитпир хүлээп алдынган соонда коммунист бүрүзү ону ыыт чокка күүседири устав ёзугаар негелде болур.

Партия организациялары коммунистиг тургузуушкуннуң бүгү адырларынга, ажылчы чоннуң коммунистиг кижизидилгезинге партийжи политиканың боттандырыкчылары болуп турар. Ленинчи партияның кежигүннери ажылга, хөй-нийти ортузунга болгаш амыдырал-чуртталгага хууда үлегер-чижээн көргүзер хүлээлгелиг. Коммунизмни тургузуп турар совет ниитилелдиң кежигүннери коммунистерге деңнежирин оралдажып, оларның үлегер-чижээн ап турарлар. Тудугларда, үлетпүрде, көдээ ажыл-агыйда он-он, чүс-чүс коммунистер ажылдап, бригадаларны болгаш бүдүн коллективтерни баштап, коммунистиг күш-ажылдың шалыпчызы деп бедик атты чедип алыры дээш демисежип, ажылга болгаш амыдыралга үлегер-чижээн көргүзүп, билиг-медерелин доктаамал бедидип турар.

Коммунизм тургузукчуларының авангарды — коммунистиг партия кежигүн эвестерден артык эргени бербейн турар дээрзин совет кижи бүрүзү билир. Кежигүн кижиниң мурнунга негелде улам күштүг тургустунар. Ынчангаш партияга кирген кижи ооң Уставта айыткан демир дег сагылга-чурумун болгаш хүлээлгелерин ыдыктыы-биле сагыыр.

СЭКП-ның XXIII съездизи коммунизмни тургузары дээш демиселге партия кежигүнүнүң адын улам бедик көдүрерин онзалап айыткан. «СЭКП-ның Программазын болгаш Уставын үреп чоруур, бодунуң аажы-чаңы коммунистиң адынга дүүшпес кижилерден партия хосталып ап турар» деп Уставтың кирилде чүүлүнде айыткан-даа. Коммунистиг тургузуушкуннуң программазын амыдыралга боттандырары дээш демиселге коммунистиң харысалгазы улам бедээнин ол чүүл айтып турар.

Ынчалза-даа коммунистиң бедик адын шынзыктырбайн чоруур кижилерниң бар боор турары хомудаачыг. Коммунистиң эргелерин эки шиңгээдип билип алза-даа, устав ёзугаар негелделерин уттур кижилер бар. Ол дугайын партия кежигүнүнүң адын бужартадып чоруур чүүлдерни кылган коммунистерниң хууда херээниң талазы-биле материалдар херечилеп турар. Шак ындыг коммунистиң кылган буруузун илередип кээрге, багай херекти бодамча чок кылыпканын, коммунист адын бодавайн барганын ам кээп миннир, а чамдык кижилер бодунуң буруузун шынзыктырарын, янзы-бүрү арга-биле агартынып үнерин, ону кызып кыйып турар дээн чижектиг чылдагааннарны дилеп туруп бээрлер. Коммунистерниң аразында кемниг херекти үүлгедип каан, дөмей-ле шиттирер кижилер база тургулаар, олар буруузун миннир хамаан чок, далажыпканынга, чазыпканынга аштып турар.

Чамдык чижектерни ап көрээл. Павел Михайлович Середкинни элээн мөзүлүг кижи кылдыр санап чораан болгай бис. Ол бежен хар ашкан болгаш улуг эрге-дужаалдарны эдилеп, партияга хөй чылда кежигүн болуп чораан кижи. Ажылга болгаш хөй-нийти ортузунга бодамчалыг, харын-даа човангыр кижи кылдыр көстүр турган. Ол дээрге ооң кижилерге көстүп чоруур бир арны-дыр. Ынчалза-даа ооң өске арны база бар: ол дээрге өг-бүлезинге «культурлуг дүжүмет», харын-даа өг-бүле талазы-биле будулуп чораан. Хамык буруузу оон чайлаар аргажок кылдыр көргүзүп кээрге, ам кээп өршээл дилеп, буруузун миннип, чаа оттуп келген кижи ышкаш кылынып турган.

Партия кежигүнү чораан Глызин дээрзи ажылга «алдын» кижи кылдыр санадып турган. Херек кырында ооң чези көстү берген. Ол он ийи чылда кады чурттааны ийи бичии уругларлыг аарыг кадайын каггаш, будулуп чоруй барган. СЭКП Кызыл хоорай комитеди ону партиядан үндүрүптерге ол буруузун миннир хамаан чок, ону чөптүг эвес көрген чорук кылдыр санап турган.

Бо чижектер чүнү көргүзүп турарыл дээрге, СЭКП Уставының партия кежигүнүнүң ат-алдарын бедик тударының дугайында негелделерин чамдык кижилер билбес ийикпе херекке албайн турары ол боор-дур.

Ооң-биле кады чамдык партия органнары болгаш партияның эге организациялары коммунистерниң өг-бүлезинде кандыг байдалдыг турарын, уругларын канчаар кижизидип турарын, ажылынга болгаш коллективте хөй-нийти амыдыралынга кандыг киржилгелиин сонуургап көрбейн турар чорукту демдеглээр апаар. Чамдык партия организацияларының удуртукчулары коммунистерниң үүлгедип каан херектерин эмин эрттир «үүрмек» кылдыр санап, ол чорук ниитилел политиктиг ужур-дуза чок чүүл кылдыр көрүп турары канчап-даа шын эвес.

Коммунизмни тургузуп турар ниитилел кежигүнү кижиниң кижизидилгезиниң айтырыы «үүрмек чүүл» эвес. Коммунизм тургузукчузу кижиниң моральдыг мөзүзүнге удур чүвени кылып каан кижи ону бодунуң эш-өөрүнүң мурнунга харыылаар ужурлуг. Партия эге организациязы ол дугайын өй-шаанда билген турар хүлээлгелиг болгаш коммунистиң кылып каан херээниң дугайында шын түңнелди үндүрер ужурлуг. «Үүрмек» херекти ыттавайн эрттирер чорук херек үүлгедирин соксадып турары эвес, харын ону амдажыдары-дыр. Бодунуң эжин өй-шаанда принципиалдыг ёзу-биле шүгүмчүлээри дээрге, кижиниң ат-алдарын куду базар дээни эвес, ооң эттинип алырынга дузалааны ол болур. Бир эвес, «үүрмек» херектерни тооп көрбейн-не турар болза херек чоорту улгатса-улгатса, кедизинде барып кежигүннү партиядан үндүреринге чедире бээр.

Чамдык партия эге организациялары, харын-даа чамдык партия комитеттери тус-тус коммунистерниң буруулуг херээн көрүп тура, уставтыг негелделерни барымдаалавайн херекти чиик көөрүнүң «чөптүг» чылдагаанын дилеп турар чоруктар окта шын эвес. 1956 чылдан бээр СЭКП кежигүнү Ш. Монгуш учёт карточказынга киир бижиткен дөрт партийжи доңгулдалыг турган (ооң карточказынга киир биживээн доңгулдалары база турган). Партияның эге организациязы болгаш совхозта партком 1968 чылда ол кижини партиядан үндүрер деп шиитпирлээн, ынчалза-даа СЭКП-ның Барыын-Хемчик райкому Ш. Монгушка беш дугаар шыңгыы доңгулданы ооң учёт карточказынга киир бижиир кылдыр көрген.

Кеземче херээ үүлгедип каан кижилерни безин партияга арттырар деп шын эвес шиитпир хүлээп алгылаан чоруктар таваржы бергилээр. Барыын-Хемчик районда «Большевик» колхозтуң тудуг бригадазының бригадири С. Хомушку дээрзи ийи колхозчу кижини эттеп каапкан турда безин ону партияга арттырар деп шиитпирлеп турган.

СЭКП кежигүнү чораан, № 12 автобазаның ажыглал килдизиниң начальниги, эш-хуузунуң судунуң даргазы, партбюро кежигүнү турган Петр Кузьмин дээрзи беш шоодай тарааны оорлаан турган. Ук херекти көрүп турда, партбюро учёт карточказынга киир биживишаан, П. Кузьминни шыңгыы доңгудар деп шиитпирни хүлээп алган. Чүгле партия хуралы херекти шыңгыы көрүп, шын шиитпирни хүлээп алган. П. Кузьминни партиядан үндүрген.

Бистиң партиявыстың Уставын бүгү коммунистер ханызы-биле өөренириниң эргежок чугулазының дугайында айтырыгны «Правда» солун көдүрүп үндүрген болгай. Бистиң үстүнде ам чаа-ла көрген фактыларывыс болза чамдык СЭКП кежигүннериниң партияга таарышпас аажы-чаңының чижектери-дир. Ынчангаш партия комитеттери болгаш партияның эге организациялары коммунистер Уставтан чүгле эргелерни билип алган эвес, ооң-биле кады хүлээлгелерни база эки билген турарынче угланган ажылды чорудар, коммунист бүрүзү партияның болгаш күрүнениң сагылга-чурумун ажылдың кайы-даа участогунга сагыырын чедип алыр хүлээлгелиг.

Коммунист атты бедик кадагалап чоруур хөй-хөй партия кежигүннерин чижек кылдыр адап болур бис. Ёзулуг коммунистиң ажыл-херээ-даа, сөглээн сөзү-даа чаңгыс, бадыткалдыг болур ужурлуг. Ол дээрге чаа ниитилелдиң тургузукчузу кижиниң онзагай мөзү-шынары-дыр.

Социалистиг күш-ажылдың Маадыры Ооржак Лопсаңчапты таныыр апарганымдан бээр дөртен чыл ашкан. Ооң ажыл-ишке кызымаа, хөй-нийти ажылынга идепкейлиг киржилгези, өг-бүлезинге үлегерлиг, сагыш човангыр ээ болганы ону онзаланып көстүр кижи кылып чорааныын билир мен. Ол ок-чемзекти туткаш, араттарның чаалап алган эрге-чагыргазын камгалажып-даа чораан. Совет Эвилелиниң Ада-чурттуң Улуг дайынының чылдарында Ооржак Лопсаңчап совет улуска материалдыг болгаш моральдыг дуза чедирериниң талазы-биле улуг ажылды чоруткан. Араттарны коллективтиг ажыл-агыйга кирер талазы-биле организакчы ажылга Ооржак Лопсаңчаптың киржилгези база улуг. Ооң чаңгыс чер чурттуглары Маадырынга чоргаарланырлар.

Бисте Лопсаңчаптар эвээш эвес. Коммунист бүрүзүнүң хүлээлгези болза шак ындыг үлегерлиг кижилерниң ажыл-херээн уламчылаары болур. Ону СЭКП-ның Уставы биске даандырып турар.

М. ПАХОМОВ,
СЭКП Тыва обкомунуң парткомиссия даргазы.

Малчыннарның маадыр ижи

ХОЙЖУЛАРДА

☆ **ТУРАЛЫГНЫҢ** хойжу бригадазында «Хүндүлелдиң демдээ» орденниң эдилекчизи, «Тээли» совхозтуң хойжу мастери Иргит Эрелчинниң ажыл-ижи база көскү черни ээлеп турар. Бо чылын ооң коданында төрээн 199 хойнуң чаш төлүнде чидириг чок. Хойлар-даа, чаш хураганнар-даа чүгле менди эвес, харын семис-шыырак.

Эрткен чылын кыштаг кажааларын өй-шаанда септеп, 16 тонна сигенни кезип, хойларын эки семиртип одарладып алгаш, кыштаглаашкын үезинде могаг чок ажылдаавының түңнелинде, хойжу мастер бо чылын база улуг чедиишкинниг болурунуң эгезин көргүзүп турары ол-дур. Төрүүр чүс хойга онааштыр чүс хураганны, хой бүрүзүнден 2,5 кг дүктү алыр, 15 тонна сигенни белеткээр. Мурнакчы хойжунуң бо чылын чедип алыр хүлээлгези ол.

С. Шанчы.

Бай-Тайга район.

• • •

☆ **УЛУГ-ХЕМ** районнуң «Улуг-Хая» совхозунуң Хайыракан салбырының хойжузу, комсомолчу М. Дунгар-оолдуң коданында хой малының баш саны база ол хире немежи берген. Чүл дизе, 310 хой төрээн, оон 327 хураган менди алдынган. Бо дээрге аныяк хойжунуң улуг чедиишкини болур.

О. Яков.

• • •

☆ **ЧӨӨН-ХЕМЧИК** районнуң «Искра» колхозунуң мурнакчы хойжулары М. Намчал, Х. Кожуунмай оларның кадарган хойлары бо соок берге кышты ковчуг хүр ажып турар. Эки ажаалда, азыралда турар хойларның чаш төлү база боткур шыырак болур. Х. Кожуунмайның коданында 289, М. Намчалдында 264 хой төрээн. Чаш хураганнар бүрүн менди. Ам арткан хойларның хураганнарын база бүрүн камгалап алыр дээш хойжулар, сакманщиктер изиг чүткүлдүг ажылдап турарлар.

Ш. Дүвендей.

• • •

☆ **«ҮТКА 25 ЧЫЛЫ»** совхозтуң Ак-Туруг салбырының аныяк хойжузу Д. Кызыл-оол, оон дузалакчызы К. Анай-оол оларның коданында чаш мал долган. 360 хойдан 366 хураган алдынган. Чаш хураганнар ам-даа немежир. Чаш хураганнарны менди доруктурарынга сакманщиктерниң үлүг-хуузу улуг. Чижээ, А. Сангаажап 140, Доржу-Херел 90, А. Ларжаа 136 хураганны менди ажаап, доруктуруп турар.

Ол ышкаш хойжулар М. Болатай, С. Шууруку, Б. Суваң оларның коданнарында төрээн чүс-чүс баш хойларның хураганнары база менди.

М. Лама.

«ШЫННЫҢ» ПОЧТАЗЫНДАН 1969

Чооду Чагармаа «Тес-Хем» совхозтуң Берт-Даг салбырының ийиги бригадазында сакманщиктеп турар. Ооң хары ам бежен ашкан, а ажыл-ишке ам-даа эрес, аныяктарга үлегерлиг. Ч. Чооду бо чылын 109 хураганны кадык-шыырак эки өстүрүп турар.

ЧУРУКТА: Сакманщик Чооду Чагармаа.

Фотозу **С. ЧАЖИН-ООЛДУУ.**

Комсомолчуларның киржилгези

Мал кыштагладыышкынының бергелерин ажып эртеринге районда комсомолчуларның болгаш аныяктарның киржилгези улуг. Районнуң комсомол организациялары бо талазы-биле эвээш эвес ажылдарны чоруткан.

Малдың массалыг төрүүшкүнүнүң үезинде 108 аныяк сакманщиктер кызымаккай ажылдап, 3000 ажыг малдың чаш төлүн менди камгалап алган. Аныяктарның иштинден мал чеми белеткээр звенолары тус-тус ажыл-агыйларга тургускан.

«Шекпээр» совхозтуң Биче-Тей салбырында малга шиви будуу, бүрү белеткээр бир звено, мал чеми сөөртүр трактористер звенозу ажылдап турган. Совхозтуң Аяңгаты салбырынга малга өдек кылыр кымыскаяк өө чыыр 21 кижи составтыг бригада ажылдаан. Комсомолчу Ооржак Намчал-оолдуң удуртканы бригада кулузун кезип белеткээринге эки ажылдаан.

«Большевик» колхозта комсомол организациязының секретары Владимир Иргиттиң удуртканы бригада малчыннарга шиви будуун, кургаг өдекти сөөртүп чедирип бергеш, мал кажааларының кержеңин аштап берген. Олар малчыннарга солун концертти база бараалгадып чораан. Малчыннарга улуг дузаны «Барлык» совхозтуң, Ак-Довурак хоорайның комсомолчулары база көргүзүп турар.

Чоокта эрткен районнуң комсомол активи В. И. Ленинниң төрүттүнгенинден бээр 100 чыл болур оюнга база Совет Тываның 25 чылынга күш-ажылчы белектерлиг ужуражыр база мал кыштагладыышкынының арткан хонуктарында улам күжениишкинниг ажылдаарынче аныяктарны кыйгырган. Ол кыйгырыг ёзугаар ажыл-херектерже аныяктар улам эрес кирипкен.

Х. МОНГУШ.

Барыын-Хемчик район.

ЭРТЕНГИ ИШ

Эртенги туман Бүрен хемниң иштинден чоорту арлып чоруп турган. Ында-мында автомашиналарның, тракторларның хөөмейи бир янзы күш-ажылчы аялганы болдуруп, эртенги иштиң эгелээнинниң медээзин бере берген.

Чугаакыр, дүрген кылаштыг аныяк эр-биле кады колхоз турганындан чаа совхоз кылдыр эде организастаттынган «Бүрен» совхозтуң төп кудумчузун өрү септелге мастерскаязынче угландыр базып ор бис. Ол болза ук совхозтуң кол инженери Леонид Андреевич Сердебрюк-тыр.

— Февраль 11-ден эгелеп совхоз апарганывыс бо. Часкы тарылгага белеткелди чорудуп тур бис — деп, Леонид Андреевич чугаалап чораан. Оон бистерни мастерскаяже эдертип кийре бергеш, бүзүретти.

Шынап-ла делгем залда чада адырып салган техника, ында-мында күш-ажылчы чугаа-соот хайынган, каңнакчыларның ак-көк оттары сырыладыр чивеңнээн. Кол инженер залдың ужунда бир өрээлче эдертип берди. Ол одалга аппаратуразының цеги. Совхозта ук ажыл-агый колхоз болуп эгелээн хүнден бээр ажылдап келген хоочун механизатор Дмитрий Веденеевич Фомкиных ында ажылдап, бүгү кезектерни хынаан, үзээн, чагтан турар болду.

— Кыш кээрге — септелгеже, час кээрге чер аңдарар, часкы тарылга дээш демисежир, алдын күс келир — арбай, тараа, чаа дүжүт дээш тутчур бистиң хүлээлгевис-ле бо — деп, Дмитрий Веденеевич чугаалаар. Ооң мурнакчы ижи өскелерге үлегер болган. 1952 чылдан бээр хөй мергежилдиң механизатору болуп келген бо механизатор комбайнерниң төрээн колхозунга, а ооң соонда чаа совхозка кылган ижи хөй. 17 чыл дургузунда чүс-чүс гектар тарааны ажаажып, кур-даа, аңгыс-даа черни аңдарышкан. Шынап-ла, септээп техниканың үзээшкин-чаашкынын кылыр дээш Дмитрий Веденеевич чай чок ажылдап турар.

— Мастерская эки болдур ийин, хомудавас бис. Артык кезектерни шуут Кызылдан дорт хандырар апарган. Оон ыңай септелгени кезектер аайы-биле септээр арга-биле чорудуп келдивис. Ол арга ажылдың темпизин дүргедедиринге ажыктыг-дыр. Септезе чогуур чээрби беш тракторларның шуптузун бүрүн септеп дооскаш, белен тракторлар тургузар шугумда тургускан. Он алды сеялканы ыяк белеткээн. Элээн каш «Беларусьтарны» кыш берге болганы-биле холбаштыр мал фермаларынче, малчыннарже чем сөөртүрүнче мобилизастаан бис — дээш, Леонид Андреевич мурнакчыларынга доктааган.

Каңнакчы Роман Баталов, септекчи-механизатор Владимир Олет, хоочун комбайнер Адаа Дактал, көдээ ажыл-агыйның үүрмек техниказының септекчизи Власт Палчиков болгаш оон-даа өскелерни адааш, күш-ажылдың тергиинери деп санап турарын, олар аныяктарга боттарының дуржулгазын дамчыдып турарын кол инженер мактап чугаалаан.

Мастерскаяда күш-ажылчы иш уламчылап чыдып калган. «Бүрен» совхозтуң ховулары тайга эдээнде, ол-шык үзүлбес. Хар кылын болган. Частың баштайгы хүннери келгени бо. Санныг хонуктар билдиртпейн эрте бээр. Хар эриири билек частың шыңгыы шылгалдазы — тарылганы бедик агротехниктиг байдалга, кыска хуусаада доозар дээрзинге бүренчилер быжыг бүзүреллиг.

Д. ЕНДАН.

ЧУРУКТА: каңнакчы Роман Баталов ажыл үезинде.

А. ПОНОМАРЕВТУҢ фотозу.

ПАРТИЯ ОРГАНИЗАЦИЯЛАРЫНДА

Ажылдың дээштии

Эрткен чылын «Тыва дагдүгү» комбинаттың даг болгаш транспорт цегинде ажылчыннарның аразындан күш-ажылдың сагылга-чурумун үрээр чоруктар болгулап турган. Чүгле декабрь айда чамдык ажылчыннар 28 прогул кылганының фактылары илереэн. Коллективке кижизидилге ажылын экижидеринче ында партия эге организациязы доктаамал кичээнгейни күштелдиргениниң түңнелинде, күш-ажылдың сагылга-чурумун үрээр чоруктар сөөлгү үеде кызырылган. Бо чылдың ийи айларында 2 прогул болган.

Транспортчуларның ортузунга политинформацияны неделя санында чорудуп, лекция пропагандазын күштелдирген. Сөөлгү үеде янзы-бүрү темаларга 8 лекция номчуттунган. Хана солун үндүрүлгези экижип, аңаа коллективтиң ажыл-амыдыралында чедер, четпес талаларны өй-шаанда чырыдып турар. Бо чылын «Чаңнык» листокту 5 катап үндүрген. Аңаа күш-ажылдың сагылга-чурумун үрээн кижилерни шыңгыы шүгүмчүлээн. «Комсомолчу прожектор» база үнүп турар.

Комбинаттың транспорт цегинде масса-политиктиг ажылдың байдалы болгаш ону экижидер хемчеглер дугайында айтырыгны чоокта чаа эрткен партия хуралынга чугаалажып көргеш, коллективке кижизидилге ажылын улам экижидеринче угланган хемчеглерни дээштиг чорударын доктааткан.

К. САРЫГ-ООЛ.

ЧУРУКЧУНУҢ ЧОГААДЫКЧЫ ПОРТРЕДИ

Лаңзының биширинде

АДА-ЧУРТТУҢ Улуг дайынының чылдарында Сергей Лаңзы Кызылдың № 2 школазынга өөренип турган. Тес-Хем кожууннуң Самагалдайдан келген оол ынчан уран чурулга деп чүл дээрзин таныш билип, чурулгага хандыкшылы эгелээн. Чурукчулар В. Демин, С. Феоктистов оларның ТывТА-га (Тываның Телеграф Агентилелинге) чурукчулап тура, фронтуга, Кызыл Шериглерге, Совет Эвилелинге белек дузаламчызын бээринче Тываның чонун хей-аът кирип, кыйгырып турар кылдыр чураан политиктиг плакаттары Лаңзының сонуургалын хайныктырып, ынчаар чуруптар болган болзумза диген изиг күзел-сорук ынчан аңаа төрүттүнген.

— Лаңзының чурулгага сонуургалдыын, ооң чурукчу болуп болур талантылыын эскерип кааш, Демин биле ону өөредип, чүнү чуруурунуң онаалгазын аңаа берип турган бис. Чурааш олурупканда, амыр-дыжын безин билбес, дерин-даа аштаарын уттуптар. Ону чурулганың өөредилге черинче өөредип чорудар дугайында айтырыгны ынчан тургузуп эгелээн бис. Шак ындыг тура-соруктуг, могаар-шылаарын безин уттуптар тура-соруктуу-биле ооң талантылыг чурукчу болганы ол-дур ийин — деп, чурукчу Степан Феоктистов ооң дугайын ам ынчаар сактып чугаалап турар.

1944 чылда ТАР-ның Чырыдыышкын яамызы Сергей Лаңзыны Свердловскиниң чурулга училищезинче өөредип чоруткан. Сөөлзүредир Лаңзы Россия Федерациязында база бир шылырак диген Казаньның чурулга училищезинче шилчип кирген.

Казань училищезиниң доозукчузу Лаңзы 1953 чылда Тываның хөгжүм-шии театрының кол чурукчузу болуп ажылдай берген.

ЧУРУЛГАНЫҢ дээди эртемин чедип алыр күзел бодал Лаңзыга Казаньга өөренип турган чылдарында тывылган. Училище дооскаанының сөөлүнде, үш чыл эрткенде ол Ленинградта Күрүнениң И. Е. Репин аттыг Чурулга институдунга өөренип кирген. Аңаа совет чурулга уран чүүлүнүң сураглыг мастерлеринге башкыладып, Ленинградтың төөгүнүң, чурулганың, уран чүүлдүң өске-даа хевирлериниң эртинелери-биле кайгамчык байлак музейлеринге үргүлчү барып, аныяк тыва чурукчунуң чурулга талазы-биле билии улам-на калбарып, чогаадыкчы мергежили көскүзү-биле бедип бар чораан.

1959 чылда институтту чедиишкинниг доозуп, Тывага хамааты дайынының төөгүзүнден алдынган темага «Партизаннарже» деп чурууп диплом ажылы кылдыр камгалаан. Ынчангаш Лаңзы тываларның иштинден Чурулга академиязын эң баштай дооскан кижи болуп турар.

Сергей Кончуковичиниң чогаадыкчы үре-түңнелдиг ажылы делгем болгаш янзы-бүрү хевирлиг. Ол уран чурулга, графика, номнар каасталгазының, театрның шимелдезиниң хевирлеринге-даа ажылдап турар. Чогаадыкчы ажылының кол-ла угланыышкыны уран чурулганың бүгү-ле хевирлери — хамыктың мурнунда төөгүлүг болуушкуннарның картиназы, портрет, бойдустуң чурумалы. 1959 чылдан эгелээш, Лаңзы бүгү-ле республика делгелгелериниң киржикчизи болгаш оларның идепкейлиг организакчызы болуп келген. Оон чураан чуруктары республикадан дашкаар казбаа-биле непте-реп, зона аайы-биле болгаш «Советская Россия» деп делгелгелерге каш удаа кирип, эки үнелелди алган.

Ол дыка хөй шиилерниң чурук каасталгаларын кылган. Оларның аразында орус, совет болгаш даштыкы классиктиг шиилер дээш база тыва авторларның шиилери бар.

Тываның бүгү-ле районнарының бот-тывыштыр уран чүүл коллективтериниң киржикчилериниң концерттерге кедер тыва тоннарының эскизтерин, янзы-бүрү угулзааларны, өң-чүзүннерни ажыглап, тус-тус районнарның байдалын өөренип көрүп тургаш кылганын база-ла улуг чогаадыкчы чедиишкин деп санаар бис. Профессионал чурукчу болган үезинден эгелээш-ле Тываның ном үндүрер чериниң хөй санныг үндүрген номнарының чурук каасталгазын номчукчу кижиниң караанга дораан-на чараш көстү бээр кылдыр чуруп күүсеткен. Тыва тоолдар номнарының чамдыктарының, улустуң ат-сураглыг «Кезер» эпозунуң, С. Сарыг-оолдуң «Байлак чуртум» номунуң, «Улуг-Хем» альманахтарның болгаш өске-даа улуг, биче хемчээлдиг номнардан «чуруктарын С. К. Лаңзы чураан» диген бижимелди бо-ла көөр болгай бис.

СЕРГЕЙ Кончуковичиниң уран чурулгазында төөгүлүг болуушкуннарны, төөгүнү көргүскен чуруктар кол черни ээлеп турар. Тоолчу авазының янзы-бүрү тоолдарын, Тываның эрткен үезиниң дугайында чугаазын бичезинден тура-ла дыңнап келгени Лаңзының чогаадыкчы ажылынга улуг идигни бергени чугаажок болбайн аан.

Оон төөгүнүң темазынга чуруттунган уран чурулгазы бодунуң тургузуг, хевириниң талазы-биле онзагай ылгалып, театр уран чүүлүнүң сценада болуп турар болуушкуннарынга аажок чоокшулажып, ында сцена чурукчузунуң арга-дуржулгазы, драматургия болгаш режиссёржу билиглерни билири тодаргай көстүп турар. Төөгү темазынга чураан чуруктары театр сценазында болуп турар болуушкуннар ышкаш көстүр. Ылаңгыя «60 маадырларны байысаап турары» деп чурукта бо дугайы шуут-ла тода көргүстүнген. Ында шаажылакчы нояннарның, дүжүметтериниң, оларга бараан болганнарның идик-хеви хан сиңген өңнер-биле чуруттунган, оларның кээргел чок дерзии аажылалы, туттурган маадырларның чаныш-сыныш чок овур-хевирлери, оларның чаңагаш хөректиг мага-боттарының маадырлыг кылдыр көстүп турары, ол байысаалта, шаажылалды көрүп турар ядыы араттарның килеңниг көрүүшкүннери, оларның маадырларга болчур шаг-шинек чок байдалдыын, күштүг канчаар катса экил, кайын, чүден дуза дилээрил, хосталга дээш канчаар демисежириниң аайын тыппайн турар кылдыр чуруттунганы, долгандыр турар бүгү-ле чүүлдер, өңнер шииниң дүшкүүрлүг үезинде болуушкуннарга эң-не дөмей болуп, сагтырга сцена кырында болуп турар болуушкун ышкаш көстүр. Шак ындыг чуруктарга «60 маадырларның тура халыышкынының соонда», «Караңгы бүдүүлүк үе» дээн ышкаш өске-даа төөгүлүг болуушкуннар, эрткен үе дугайында чуруктар хамааржыр. 60 маадырларның баштарын аскылааның көргүскен чуруктарда бүгү бойдус (ховуда ээзир, булуттар шыва алган дээр) театр-драмалыг характерни көргүскен. Өжээн негээшкинниң, килеңниң улуг шуурганының удавас дойлуп үнерин ол чуруктан кижи дораан-на эскерип каар.

Лаңзының төөгүге хамаарышкан чуруктарында пейзаж (бойдустуң чурумалы) болуушкуннуң моон соңгаар улам-на хөгжүп, чидиглеңирин көргүзүп, активчи рольду ойнап турар. Чижээ, «Хосталга дугайында ыр» деп чурукта пейзаж болуушкуннуң моон соңгаар күштелип үнүп

(Төнчүзү 4-кү арында).

БАРААННЫ ЧЭЭЛИГЕ

СЭКП ТК-ның болгаш ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлелиниң 1960 чылдың августа «Садыглаашкынны моон соңгаар экижидер хемчеглер дугайында» доктаалында чаңгыс черде доктаамал ажылдап турар ажылчыннарга, албан-хаакчыларга, колхозчуларга бараанны чээлиге садарынче кол кичээнгейни угландырган.

Центросоюзтуң үндүрген инструкциязында бараанны чээлиге садарының чурумун болгаш ооң ажык-дузазын айыткан. Чээлиге бээр бараавнарның саны чылдың-на өзүп турар, сөөлгү үеде пенсионерлерге бараанны чээлиге садарын база шиитпирлээн. Садып алыкчыларга янзы-бүрү ассортиментилиг бараанны калбаа-биле садып алыр арганы берген.

Бараанны чээлиге садары садып алыкчыларга болгаш садыг организацияларынга эптиг болгаш таарымчалыг. Телевизор, магнитофон, аккардион, фотоаппарат, алдын шак, мотоцикл, бажың херекселдери ышкаш улуг өртектиг бараавнарны кижи бүрүзү бодунуң хууда хереңгизи-биле дораан садып алыры берге.

Садыг организациялары садыглаашкынның бо чаа хевириниң чурумун чонга тайылбырлап, ону чоннуң амыдыралынга, садыгның практиказынга нептереткен. Чээлиге садар бараанны чүгле хереглел кооперациязының кежигүннеринге чөпшээрээр чорук хуучуларның санын дыка көвүдеткен. Чээлиге бараан алыр дээн садып алыкчы бараанның өртээниң 25 хуузун төлээр, а арткан өртээн алды ай азы чыл дургузунда ай санында-ла деңнезектеп төлээр.

Садып алыкчының ажылдап турар организациязы ооң ай санында алыр шалыңындан тырткан акшаны хереглел кооперациязынче шилчидип бээр. А кандыг-бир чылдагаан-биле садып алыкчы өске организацияже ажылдай бээр, азы өске черже чоруй баар таварылгада ол дугайын садыг организациязынга ыяап-ла дыңнадыр.

1968 чылда Таңды райпозу 89 муң рубльдиң бараанын чээлиге саткан. Дыка хөй садып алыкчылар бараавнарның өртээн чогуур үезинде төлеп турар. Олар садып алган эт-херекселдеринге таарзынып, бараанны чээлиге садар арганы деткип, аңаа өөрүп четтиргенин илередип турар.

Чамдык садып алыкчылар бараанны алгаш, ис чок чидип, кайнаар-даа барганы билдиртпейн баар. Ол дээрге күрүнениң өнчү-хереңгизин кайы хамаан чок аажылап, боттарынга ажык-кончаа кылып алырын оралдажыр, эң-не таарымча чок үүлгедиг-дир. Хамааты Кускашева—Уразова 1966 чылда 105 рубльдиң кышкы хевин чээлиге алгаш, ам-даа төлевейн, харын дезип чоруп турар. Ооң ам кайда-даа чурттап турары билдинмес. Таңды райпозунда чээлиге берген бараавнар өртээнден 800 рубль ам-даа төлеттинмээн болуп турар.

Садып алыкчылар Седен-оол Оюн, Иван Апосов, Андреев Сайболь олар алган бараавнарының өртээн ийи чыл дургузунда бербейн турарлар.

Районо, район эмнелгези, «Межегей» совхоз дээн чижектиг организацияларның удуртукчулары өрезин төлевээн садып алыкчылар-биле кандыг-даа кижизидилге ажылын чорутпайн келген.

Албан организация, үлетпүр бүдүрүлге, тудуг, транспорт черлериниң удуртукчулары, ылаңгыя бухгалтер аппарады коллективтеринде бараанны чээлиге алган кижилерниң төлээр ужурлуг өрезин ай санында тыртып алырын хандырарынче онза кичээнгейни салыры чугула, а өрезин үе-шаанда төлевейн узамдыктырган, сагыштыы-биле оон дезер кижилерге хамаарышкан херектерни суд, прокуратура органнары өй-шаанда көрүп, ындыгларга чогуур кеземчени хүлээдир ужурлуг.

М. КОЛОМЫСОВА,
Таңды райпозунуң баштаар чериниң даргазы.

ИЛЬИЧИНИ ТАНЫЫР КРАЙ

ПАРТИЯНЫҢ X СЪЕЗДИЗИНИҢ анкетазында «1917 чылга чедир революстуг шимчээшкинге киржип чораан силер бе?» деп айтырыгны Владимир Ильич допчу тодазы-биле мынчаар харыылаан: «Енисей губерниязы (Сибирь)».

Енисейниң эриктеринге, демир-оруктан чүс ажыг километр ырак ээн черге Ленинниң эрттирген үш чылы хайнышкынныг революсчу ажыл-чорудулга-биле демдеглеттинген. Сибирьге ол марксисчи партияның теоретиктиг үндезиннерин, ону тургузарының планын болгаш демиселиниң программазын ажылдап кылган. Ыракты Чөөн чүктен Женева чедир турган орус марксистер-биле харылзааларны тургускан.

Коммунистиг партияның болгаш Совет күрүнениң үндезилекчизи Красноярскиниң коммунистиг организациязының шуут-ла эге-бажынга турган чорукка Красноярскиниң ажылчы чоннары чоргаарланып турар.

Шөлүлгезиниң улуг нуруузун Владимир Ильичиниң эрттирген чери болур Шушенское суурга турган, Владимир Ильич тараачыннар-биле, чурттуң төп областарындан укталып үнген кижилер-биле чоокшулажып, олар-биле эпти-ле чугаалажып, чырыткылыг келир үеге бүзүрелди оларга сиңирип турган. Дүжүлгеде саадаан калчаалар чок турар, орус улус кулданыышкындан хосталыр үе келир дээр дугайында Ленинниң сөстерин Шушенскоеде тараачын Иоаникий Завёрткин сактып чугаалап турар.

СИБИРЬДЕ ЛЕНИНЧИ ЧЕРЛЕР чүгле сибирьжилерге эвес, харын база өске-даа кижилерге бир янзының университеди апарган. Шушенское Совет Эвилелиниң янзы-бүрү черлеринден, делегейниң хөй-хөй чурттарындан келген кижилерни бодунче хандыдып турар.

Шушенскоеде Бажың-музейниң сагыш-сеткилдер бижиир дептеринге Аргентинаның, Бразилияның, Сальвадорнуң компартияларының ТК кежигүннери бөлүк эштер мынчаар бижээн: «Шөлүлгеже шөлүттүрген-даа болза, ажылчын аңгының революстуг партиязын тургузарының буянныг хереэнге идепкейлиг ажылдап турган Ленинниң чурттап чораан черлеринге баары биске улуг хүндүткел-дир. Социалистиг улуг революцияны кыпсып үндүрген «Искраны» ол маңаа тургускан. Бо чорук бисти революстуг демиселче сорук киирип турар». Оон өске арында француз журналистиң демдеглели бар. В. И. Ленинниң чурттап, «улустарның бүгү-ле делегей төөгүзүн өскерткен болуушкуннарны белеткеп» турганы бажыңны аажок хайныккан сеткил-биле көргенин ол бижээн.

Эрткен болгаш амгы үениң демдектери кончуг тода илереттинген Сибирьге Ленин онзалапып көстүп турар. Хаанның дүжүметтери чүгле «шөлүлгеге таарыжыр» оран кылдыр санап турганы бо черниң ылаптыг аяны Октябрь революциязынга ажыттынган. Бо черге хаанның колонизаторлары тергиидеп турган шагда-ла Сибирьни «келир улуг үелиг байлак оран-дыр» деп, Ленинниң чугаалаан кайгамчыктыг сөстерин сибирьжилер сактып чоруур.

1920 ЧЫЛДА, Россияны электрижидериниң күрүне планында (ГОЭЛРО-нуң): «Бүгү-Россия сес кезекке чарлыр, а Сибирьниң чүгле барыын талазы аңаа кирер» деп, бижип каан төлевилелин Улус Комиссарлар Чөвүлелиниң даргазынга эккээрге, Сибирьниң ындыг перспективазы-биле Ильич чөпшээрешпээн болгаш «Сибирьниң» деп сөстүң сөөлүнге «чүгле амдыызында» деп сөс киирген. «Амдыызында» дээрге кайгамчыктыг сөс! Ол болза бүгү Сибирьни электрижидер херек, ынчаарга акша-хөреңги болгаш күш чедишпестиң хараазы-биле чурттуң чөөн талазын индустриализастаарын чүгле түр када соңгаарладыр апаар дээни олдур. Болдунар арга бар апаары билек, Сибирьге индустрияның кайгамчык улуг баазалары тургустунуп эгелээн.

Красноярск крайга 1928 чылдан 1940 чылга чедир, дайын мурнунуң 12 чылының дургузунда 600 ажыг бүдүрүлге черлери туттунган. Ада-чурттуң Улуг дайынның чылдарында болгаш дайын сөөлүндеги чылдарда аңаа индустрияның чаа-чаа адырлары — мяш чазап болбаазырадырының, химияның, машина тудуунуң адырлары тыптып келген. Ам Красноярск край үлетпүр бүдүрүлгезиниң хемчээлиниң талазы-биле Россия Федерациязында кол черлерниң бирээзин ээлеп турар.

САЯННАРДАН ДОШТУГ ОКЕАН чедир шөйлүп чоруткан бо край кайгамчык улуг тудуг шөлү апарган. Беш чылдың ийи чартык чылының дургузунда маңаа үлетпүрнүң 120 бүдүрүлге черлерин, оон иштинде Красноярск ГЭС-тиң 6-гы агрегадын тудуп тургускан, соңгу широтаның чеден дугаар параллелинде Талнахтың «Маяк» рудниги туттунган; Красноярскиниң алюминий заводунда электролиз корпустары дериттинген; Ачинск — Абалаковонуң демир-оруу туттунган.

Енисей губерниязында кодээ ажыл-агыйының ядараңгай байдалының дугайын В. И. Ленин шаанда мынчаар бижээн: «...аш-чут Сибирьниң Италиязын, тодаргайлаарга, Минусинск уездини безин таварып турар апарган» (В. И. Ленин, 19 том, 163 арын).

Ам Красноярск край — чурттуң чөөн талакы районнарының кодээ ажыл-агыйының кол-ла тараалаң чери. Ол аъш-чемниң бүгү хевирлери-биле чүгле бодун хандырып ап турар эвес, харын ону кожа районнарже база үндүр сөөртүп турар. Крайның кодээ ажыл-агыйы бедик-биле механизастаттынган.

Сибирьниң үндезин чурттакчыларының болгаш хаан чазакка шөлүттүрүп келген кижилерниң ажыг түрегделиниң дугайын, маңаа чурттап турган улустарның эрге-медел чогунуң, түреминиң болгаш угаан-бодалды сайзырадырда эң-не чугула бөдүүн байдалдар чогунуң дугайын чугаалап турар наракка чаржынчыг арыннар революция мурнундагы литератураға долган турган болгай.

Октябрь революциязының мурнуу чарыында «Красноярск хоорайның бот-чагыргазының медээзиниң» улуургап демдеглээни болза, крайда «чогуур техниктиг билиглиг кижилер чоктуң ужурунда херектиң байдалы кончуг багай бооп турар. Далганны ада-өгбелерниң аргазы-биле тырттырып, мяшты база-ла ынчаар хирээлеп турар. Эң чүүл-бүрү материалдарның аажок хөй курлавырлары камналга чокка, билиг чокка ажылдаттынып турар, а оларны губерниядан дашкаар сөөртүр дугайында чугаалаан-даа дужук чок».

СОВЕТ ЭРГЕ-ЧАГЫРГАНЫҢ чылдарында Красноярск крайда, бүгү чурттаазы-биле бир дөмей, ёзулуг-ла культура революциязы өзүп үнген. 1000 кижиге онааптыр студентилерниң болгаш өөреникчилерниң санының талазы-биле тайга чериниң крайы мурнакчы капиталистиг чурттарны эрткен. Тос дээди өөредилге черлеринде болгаш 55 техникумнарда 100 муң хире оолдар, кыстар өөренип турар. Красноярскиде, Афонтово дааның кырында, эртемнер академиязының Сибирь салбырының академиктиг хоорайжыгажы тыптып келген, Новосибирск университединиң Красноярск салбыры аныяк тускай эртемниглерниң баштайгы бөлүүн доостуруп үндүрген.

Шаанда озалааш ээн турган чер угаан-бодал культуразының улуг төвү болу берген. Крайның 3 миллион хире чурттакчыларынга 9 күрүне театрлары, 39 улусчу театрлар, 2,5 муң турум кино черлери, 5 телевизия студиялары, 2 муң ажыг клубтар болгаш культура бажыңнары, 1700 массалыг библиотекалар бараан бооп турар.

Ленин шөлүлгеге турган шагда Енисейниң эриктеринге чурттап чораан биче-буурай улустар чоорту өлүп төнериниң оруунга кирген тургулаан. Хаанның чалчаларының бирээзи мынчаар ыят чокка медеглээн: «Өске төрүмелдиглер черле дыка дүрген өлүп төнүп бар чыдар, ийет харын, ол черле төөгү талазы-биле дүрүм ёзугаар чайгаар болур чорук ышкажыл, кандыг-даа эртем-билиг аңаа дузалавас».

Ам чурттуң өске улустары-биле деӊ эргелиг, үжүк-бижиктиг хакастар, эвенкилер, долганнар, нганасаннар боттарының төрээн чериниң экономиказын болгаш культуразын хөгжүдеринге улуг салыышкынын киирип турарлар.

ЧУРТТУҢ СОҢГУ ЧҮГҮНГЕ эртемниң болгаш геологтуг калбак ажыдылгаларны чорудар, эртемниң тускай албан черлерин тургузар дугайын айытпышаан, Ленин дыка ырадыр көрген. Шаанда Россияның доштуг Сахаразы турган Енисейниң соңгу чүгү оон ачызында чурттуң индустриалдыг эң улуг төптериниң бирээзи апарган, Сибирьниң бүдүрүкчү күштерин хөгжүдер, бойдус байлактарын шиңгээдип алыр дугайында ленинчи бодал ынла бодарап бүткен. Ленинниң бодунуң айтыышкынын ёзугаар Обь, Енисей хемнериниң аастарынга, 1921 чылда Карск далайны дамчыштыр чыл бүрүнүң судно чорулгазын организастаан, ону Карскиниң экспедициялары деп адаан. Ам Соңгу чүктүң далай оруу Доштуг океанның эриктерин дургаар доктаамал далай оруу апарган.

Красноярск край В. И. Ленинниң төрүттүнгенинден бээр 100 чыл болур оюн калбаа-биле демдеглээринге белеткенип турар. Ильичиниң чагыгларының бодаралы болур тураскаалды тургузар дугайында бодалды чогум-ла харын Ленинни таныыр, билир Шушенское тараачыннары тыпкан дээрзин маңаа айтып кагза чогуур. 20 чылдарда олар суурга кодээ ажыл-агый техникумун ажыдар, номчулга бажыңын тудар дугайын саналдааннар, ол черниң тараачыннарының хуралының доктаалында: «...Шушь хемниң күжүн ажыглааш, электри станциязын тургузар, оон далган тырттырар дээрбени хөделдирип киирер, Шушь суурну чырыдар, бир эвес болдунар болза, техникум чанында совхозту база электрижидер» деп бижээн турган.

ЧААРТТЫНГАН СИБИРЬ ам Ильичиге хөрлүг чаагай тураскаал апарган. В. И. Ленинниң төрүттүнгенинден бээр чүс чылынга чедир делегейде эң улуг Красноярск ГЭС долу күчүзү-биле ажылдай бээр; оон-даа артык улуг күчүлүг болур Саян-Шушенское ГЭС-тиң кол тудуг ажылдары калбарар; делегейниң эң-не соңгу чүгүнде бир дугаарғы Хантай ГЭС ажыглалга кирер; Назаровск болгаш Ирша-Бородинск ГРЭС-тер, Красноярск болгаш Канск ТЭЦ-тер күчү-шыдалын улам улгаттырар. Кижи санынга онааптыр электроэнергия бүдүрер талазы-биле Красноярск край чуртка бирги черни ээлээр.

В. И. Ленинниң юбилейин таварыштыр культура хөгжүлдезиниң үш чыл планын база күүседип алыр бис. Бистиң черниң кижилери 346 культура бажыңнарын болгаш клубтарны, 22 кинотеатрларны, чаа хөгжүм школаларын, эштир бассейннерни болгаш стадионнарны тудуп алыр.

В. И. Ленинниң ады-биле холбаалыг тураскаал черлерниң хевир-шинчизи база өскерлир. Шушенское тураскаал-хоорай апаар, аңаа ленинчи мемориал ажыттынар. Тараачыннар бажыңнары катап тургустунар. Келген чон оларны Ленинниң көрүп чорааны хевээрзин көөр. Ленин дугайын чугаалап турар экспозициялар-биле таныжар. Красноярскиде В. И. Ленинниң ажылдап турганы библиотекага оон ады-биле адаткан мемориалдыг музей ажыттынар. Шаанда Юдин садыгжының библиофилиниң библиотеказы турган бажыңга, Красиковтуң бажыңынга база мемориалдыг өрээлдер ажыттынар, шаанда аңаа Ильич үргүлчү баар турган.

Чаарттынган Сибирьни даштыкыдан келген аалчылар элдептиг чүүл деп адаар болгай. Элдептиг чүүл деп бе ол? Чок, ол дээрге өлүм чок ленинчи идеяларның боттуг бодаралы-дыр.

Полина МАКЕЕВА,
СЭКП-ниң Красноярск крайкомунуң секретары.

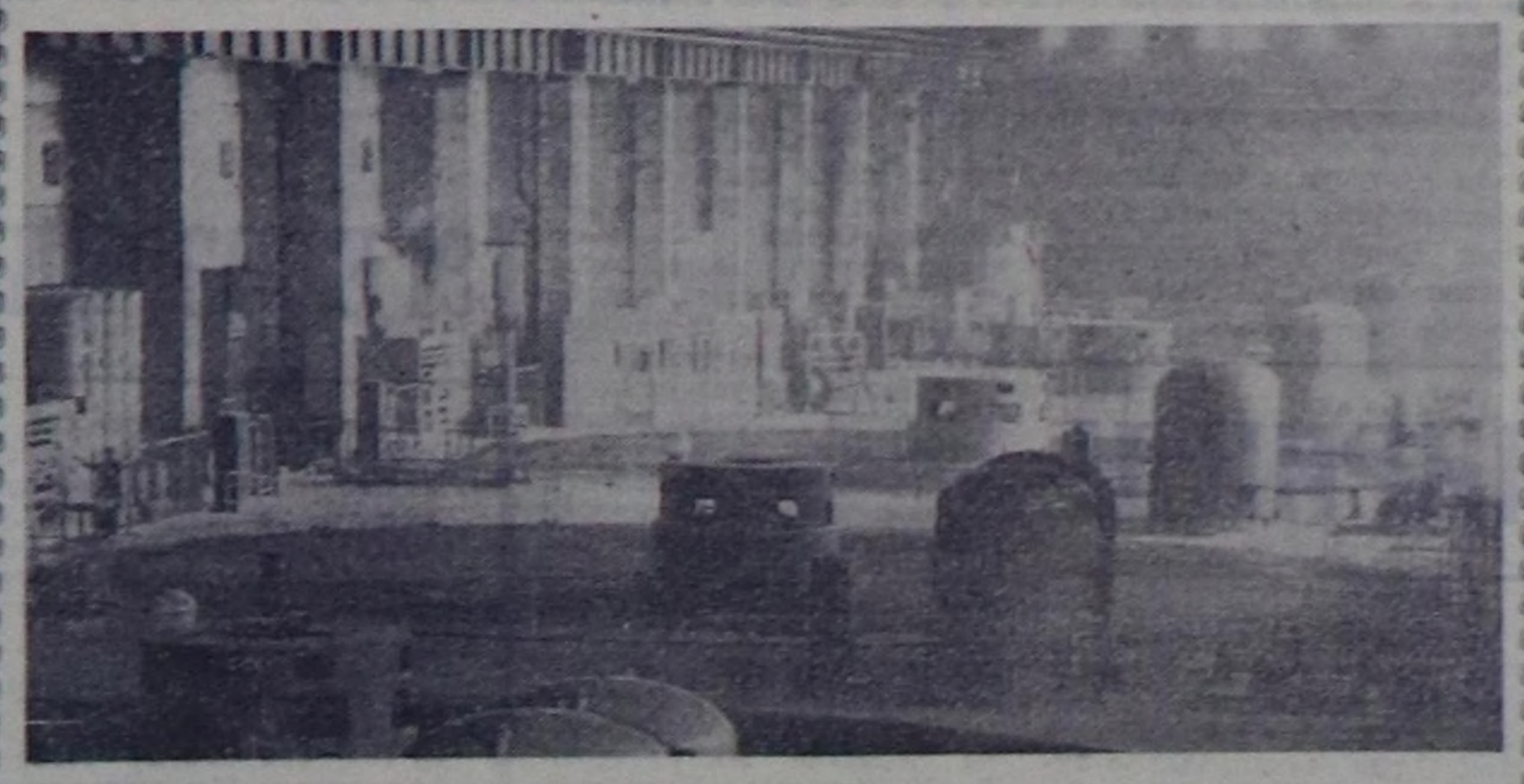

Красноярск ГЭС-тиң тудугжулары чоокта чаа алдыгы агрегатты чогуур хуусаазының ырак мурнунда ажыглалга киргеннер.

ЧУРУКТА: Красноярск ГЭС-тиң машиналар залы.
ГАРМИННИҢ фотозу. (СЭТА-ның фотохроникасы).

Чурттуң парторганизацияларында

ДУРЖУЛГАНЫ ЧҮҮЛДҮГ ДЕП САНААН

Украинаның Коммунистиг партиязының Төп Комитеди Одесса областың Болград партия райкомунуң культура-чырыдыышкын черлерин удуртур талазы-биле дуржулгазын чүүлдүг деп санааш, калбаа-биле нептередир деп сүмелээн. Районнуң партия организациялары колхозтарның быжыг экономиказынга даянгаш, чоннуң культура-амыдырал талазы-биле негелде-хереглелдерин бүгү талалыг хандырар дугайында сагыш салбышаан, кодээге социал-культура тудуун калбартып эгелээн. Сөөлгү чылдар дургузунда суурларга 13 школаны, школа назының четпээн уругларының 20 албан черниң, 11 эмнелге черниң, 25 магазинниң, чоннуң чемненилгезиниң болгаш амыдырал хандырылгазының 35 бүдүрүлгезиниң, 11 кинотеатрның, 16 культура ордузунуң, клуб, библиотеканың бажыңнарын тудуп тургускан.

Украинаның Компартиязының Болград райкому, партия эге организациялары болгаш совет органнары кадрларны шилип алырынче, кижизидеринче кол кичээнгейин салып турар. Кодээ клуб эргелекчилериниң 84 хуузу — коммунистер биле комсомолчулар. Клуб библиотека ажылдакчыларының шуптузу дээди ийикпе ортумак эртемниг, а оларның хөй кезии — тускай эртемниглер.

Кодээниң культура-чырыдыышкын черлериниң материалдыг баазазын быжыглаарынга районнуң колхозтар аразында культура чөвүлели улуг ужур-дузалыг.

Районда чоннуң бот-тывынгыр чогаадылга ажылын хөгжүдеринче, ажылчы чоннарны эстетикага кижизидеринче улуг кичээнгей салып турар. Аңаа бот-тывынгыр уран чүүл көрүлделерин чылдың-на эрттирер, чон талантыларының конкурстарын организастаар.

Культура черлериниң ажыл-чорудулгазын экижидериниң айтырыгларын Украинаның Коммунистиг партиязының ол райкомунуң бюрозунга, коммунистерниң хуралдарынга, ажылчы чоннар депутаттарының Советтериниң сессияларынга болгаш оларның күүскомнарының хуралдарынга үргүлчү чугаалажып турар деп, үндүрген доктаалда демдеглээн.

Культура-чырыдыышкын черлериниң ажылын удуртуруунуң арга-хевирлерин улам сайзыраңгайжыдарынче, ажылчы чоннарның коммунистиг кижизидилгезинге оларның ролюн бедидеринче, чоннуң культура хандырылгазын экижидеринче партия организацияларының кичээнгейин мооңнээрин Украинаның КП ТК-зы Украинаның Коммунистиг партиязының Болград райкомунга дааскан.

(СЭТА-ның корр).

КИЕВ.

Кызылдың № 2 АТБ-зиниң аныяк ажылчыны Н. Зайцева автомашина моторунуң бензин дамчыдар системазының септекчизи. Оон дуржулгазы улуг. Ылаңгыя карбюраторларны эң таарымчалыг кылдыр септеп, эдиктирипкенинден бүдүрүлгениң чолаачылары хөй бензинни камнап ап, дуржулгалыг септекчиге өөрүп четтиргенин илергейлеп турар.

ЧУРУКТА: Н. ЗАЙЦЕВА.
В. РАЧКОВСКИЙНИҢ фотозу.

делегей бо хүннерде

Алжирниң парлалгазы Н. В. Подгорныйның аалдаашкынының дугайында

АЛЖИР, март 28. (СЭТА). АУДР-ниң парлалгазы болгаш хөй-ниитизи ССРЭ-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң Даргазы Н. В. Подгорныйның ол чуртта аалдап чоруп турарынче болгаш совет-алжир чугаалажыышкыннарының эгелээнинче кол кичээнгейин салып турар.

Солуннарның дыңнадыгларында ол чугаалажыышкыннарны найыралдыг, чүректиң ханызындан ажык эртип турар деп демдеглээн.

Н. В. Подгорный биле Х. Бумедьенниң аразында чугаалажыышкыннар Совет Эвилели биле Алжирниң аразында кады ажылдажылганы хөгжүдеринге бараан болур деп, бөгүн үнген «Эль-Муджахид» болгаш «Аш-шааб» солуннар демдеглеп бижээн.

Солуннар дүүн дүъште болган шайлалгага Н. В. Подгорный биле Х. Бумедьенниң чугааларын парлап үндүрген.

ССРЭ-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң Даргазының болгаш АУДР-ниң Революсчу Чөвүлелиниң Даргазының чугаалары делегейниң хөй-хөй айтырыгларының талазы-биле ийи чурттуң чаңгыс аай бодалдарлыын көргүскен деп, «Эль-Муджахид» солун бижээн.

«Вьетнамга, Палестинага болгаш Африкага хамаарыштыр Москва биле Алжир дарлаттырган улустарның талазынга туржуп, империализмге удур демиселге чугаа чок киржип турар» деп, ол солун демдеглээн.

—⊙—

Патриоттарның чедиишкини

Хосталганың парлалга агентилелиниң дамчытканын ёзугаар алырга, Хосталганың улусчу чепсектиг күштериниң отрядтары дайзынга улам хөй согуушкуннарны таварыштырарын үргүлчүлеп турар. Чижээ, Зядинь можунуң Кучи районунда дайылдажып турар отрядтар март 6-дан 19-ка чедир үениң дургузунда 900 ажыг америк солдаттарны болгаш офицерлерни сандан үндүрген, 24 танкыны болгаш куяктыг тыртыгны узуткаан, бир самолётту дүжүр аткан. Ол-ла можунуң Бакао районунга патриоттар 200 ажыг америк шериг албанныгларны боолап өлүрген болгаш балыглаан, 14 шериг автомашиназын чок кылган, бир вертолётту дүжүр аткан.

(СЭТА).

—⊙—

Хем кежир аткылажыышкын

АММАН. (СЭТА). Израиль шериг Иордан хем шынаазының соңгу талазында иордан туруштарны боолаан деп, иордан командылалдың төлээлекчизи медеглээн. Иордан шериглер адыышкын-биле харыылаан, оон түңнелинде израиль шериглериниң ийи шериг машиназын узуткаан. Иордан тала чидириг чок болган дээрзин төлээлекчи медеглээн.

Чөвүлел хуралда

ПАРИЖ. Дөрт таланың Вьетнам дугайында чөвүлел хуралының оңгу ниити хуралы Парижке болган.

Мурнуу Вьетнамны хостаарының Национал фронтузунуң төлээлериниң удуртукчузу Чан Быу Кием хуралга сөс алгаш, сайгон администрациязы биле Мурнуу Вьетнамны хостаарының Национал фронтузунуң аразынга «хууда шуут харылзаалар» тургузар дугайында сайгон администрациязының «президентизиниң» чоокта чаа киирген саналының утказын тайылбырлаан. «Сайгон администрациязының баштыңы Мурнуу Вьетнамны хостаарының Национал фронтузу-биле ужуражыышкынны америк ээлериниң дужаалын ёзугаар эгелээр деп саналдаан» деп, Чан Быу Кием медеглээн.

Чугааның ужуру болза кандыг-бир чугула айтырыгның дугайында эвес, харын АКШ-тың администрациязының кажарлаашкынының дугайында болуп турар-дыр. АКШ-тың администрациязы Вьетнамда дайынын калбартыр дугайында бодунуң политиказын чажырып, ол дайынны калбарткан ужурунда Парижте чөвүлел хуралдың чедиишкинниг болурунга дуза чедирип болгу дег орукту моондактаан дээш хөй-ниитиниң АКШ-ты буруу шаап турар калбак бөлүктериниң кичээнгейин алаактырар оралдажыышкынны кылып турар деп, Чан Быу Кием чугаалаан.

«Боттуг, угаазылалдыг турушту ээлээринче Каттышкан Штаттарның амгы удуртукчуларын база катап кыйгырып тур бис. Дайынны калбартырындан, Вьетнам айтырыын күш көргедир арга-биле шиитпирлээр оралдажыышкынындан, чалча администрацияны деткииринден АКШ ойталаар ужурлуг. Вьетнам улустуң чөптүг туружун болгаш вьетнам айтырыын шиитпирлээринге ол турушту барымдаалаарын АКШ хүлээр ужурлуг» деп, ВДР-ниң төлээлериниң удуртукчузу Суан Тхюи медеглээн.

Бодунуң шериглерин болгаш эвилелчилериниң шериглерин Каттышкан Штаттарның Мурнуу Вьетнамдан кандыг-даа негелделер чокка үндүрери кол айтырыг болуп турар деп, Суан Тхюи түңнел кылдыр чугаалаан.

(СЭТА).

Эрге-ажыктарга дүүштүр

КАРАКАС. Венесуэланың министрлер кабинеди чуртка Коммунистиг партиязын ажык догуннадыр дугайында шиитпир үндүрген деп, иштики херектер министри Лоренсо Фернандестиң Каракаска чарлааның моон мурнунда дыңнаткан болгай.

Венесуэланың коммунистер партиязы 1931 чылдың февральда тургустунган хүнүнден эгелээш бо үеге чедир ажылчы чоннарның эрге-ажыктары дээш, демократтыг эргелер дээш, даштыкы, колдуунда америк монополияларның дарлалындан чуртту хостаар дээш чайгылыш чок болгаш шиитпирлиг демиселди чорудуп келген.

Чуртка Вашингтоннуң айтыышкыны-биле солуттунуп турган реаксылыг диктатуралар коммунистерни кадыг-дошкуну-биле истеп-сүрүп турган. Коммунистиг партия 1931 чылдан 1969 чылга чедир чүгле алды чылда ажык ажылдаан. Чурттуң эң эки муң-муң оолдар, кыстарын кара-бажыңнарже киир октаан болгаш хилинчектээн.

Чурттуң депшилгелиг болгаш демократтыг күштери, делегейниң хөй-ниитизи политиктиг хоругдатканнарны хостаарын, Коммунистиг партияга ажык ажылдаар эргени тыпсырын шыңгыы негеп келген.

Коммунистиг партияны ажык догуннадыр шиитпир венесуэла улустуң эрге-ажыктарынга дүгжүр. (СЭТА).

„Алдагдалдың“ айыылынга таварышканнар

ВАШИНГТОН, март 28. (СЭТА). Вьетнамда дайынның эгелээнинден тура 1969 чылдың январь айы сөөлзүрээже чедир аңаа өлүрткен америк солдаттарның, офицерлерниң даңзызын конгрестиң дыңнадыгларын парлаар «Конгрешнл рекорд» журнал бичии үжүктер-биле өрээп 122 улуг арнын долдур парлап үндүрген. АКШ-тың Вьетнамда эжелекчи политиказын төлээлекчилер палатазынга шыңгыы шүгүмчүлээш, конгресс кежигүнү Поль Финдлиниң негээнин ёзугаар ук даңзыны журналдың ол дугаарынга парлап үндүрген.

«Ол оолдарның өлгени бистиң национал эрге-ажыктарывыска чүну бержик?» — деп, Финдли айтырыг салган. — Чүнү-даа бербээн-не болгай. Ол дайынның айыылынга кырылганнарның даңзызынга кирерлерниң санын моон соңгаар көвүдетпейн баар үүлени бүдүрери — дайынга кырдырган ол кижилерниң тураскаалын демдеглээриниң дээре аргазы болур» дээн.

АКШ-тың Вьетнамда холгаарлаашкыны «эң эгезинден тура алдагдал болган» деп, конгресс кежигүнү айыткан. Кылган ол алдагдалды эдериниң кара чаңгыс аргазы америк шериглерни Вьетнамдан үндүрери болур деп, Финдли чугаалаан. Ынчанмас болза, баштайгы алдагдал оон-даа берге уржуктарлыг болур деп, ол демдеглээн.

Финдлиниң чугаазын оон өске база бир конгресс кежигүнү — Картер деткээн. «Вьетнамче бистиң солдаттарывысты чорудар дээн идея безин шын эвес. Бистиң оолдарывыстың Вьетнамга эрттирген чылдары, аңаа бистиң кырдырып оскунган кижилеривис, аңаа балыглаткан муң-муң кижилеривис, адак соонда, ол дайынга чарыгдаттынган миллиард-миллиард доллар — бо бүгү АКШ-тың төөгүзүнге бистиң эң улуг дайын алдагдалын кылганывыстың маргыш чок херечилели-дир»—деп, Картер чугаалаан.

Мао Цзэ-дуннуң политиказын сойгалаан

ОТТАВА. Кыдат улуска удур, бүгү делегейде коммунистиг болгаш национал-хосталгалыг шимчээшкинге удур аар кем-херекти үүлгеткени дээш Мао Цзэ-дунну болгаш оон бөлүүн Кыдаттың Коммунистиг партиязының көскү ажылдакчызы, оон Төп Комитединиң кежигүнү буруудаткан. Кыдаттың Коммунистиг партиязының хоочун ажылдакчызы, хөй чылдарда ТК-ның кежигүнү, а 1931—1935 чылдарда ККП-ниң Төп удуртулгазының бирги секретары турган Ван Минниң делгереңгей чүүлүн канада коммунистерниң «Канадиен трибюн» солунунга парлаан. Сөөлгү үеде Ван Мин Кыдаттан дашкаар үнүп, өске чуртка чурттаар ужурга таварышкан.

Мао Цзэ-дуннуң иштики политиказының контрреволюстуг утка-шынарын сойгалавышаан, чүүлдүң автору дараазында чүүлдер-биле Мао Цзэ-дунну буруудадып, ону тодаргай фактылар-биле бадыткап турар: Мао Цзэ-дун Кыдаттың ажылчы чоннарының медерелинден марксизм-ленинизмни ырадырын болгаш ону бодунуң антимарксисчи, антиленинчи идеялары-биле солуурун оралдажып турар. Мао Цзэ-дун ККП-ни чылча шапкан болгаш ону антикоммунистиг чаа партия-биле солуурунга белеткенип турар. Ол, улусчу эрге-чагырганың конституция ёзугаар органнарын чылча шапкан болгаш оларны реаксылыг, өлүрүкчү-шериг диктатураның аппарады-биле солуп турар.

Улусчу хосталга армиязын партияга болгаш улуска удур чепсек кылдыр ажыглааны дээш Мао Цзэ-дунну Ван Мин буруудаткан. Мао Цзэ-дуннуң политиказы Кыдаттың аныяк салгалын төөредип база сандарадып, ажылчын аңгыга болгаш тараачыннарга аажок улуг когаралды чедирип турарын чүүлдүң автору көргүскен.

Мао Цзэ-дун болгаш оон бөлүү культураны буза шаап, чырыдыышкынны сандарадып, интеллигенцияны истеп сүрүп, узуткап турарын көргүскен өлүмнүг фактыларны Ван Мин айыткан. Бүгү делегей культуразы болур Гомер, Леонардо да Винчи болгаш Бетховенниңден Горький, Сикейрос, Шостаковичиниңге чедир улуг чогаалчыларның чогаалдарын Кыдатта хоругдаан.

Биче националдарга хамаарыштыр улуг күрүнезирек шовинизмниң араатанныг политиказын чорудуп, оларның революстуг удуртукчуларын болгаш национал кадрларын узуткап турары дээш Ван Мин Мао Цзэ-дунну буруудаткан. Ынчаарга Мао Цзэ-дун кыдат национал буржуазияны болгаш оон эрге-ажыктарын бүгү хемчег-биле камгалап турар.

«Мао Цзэ-дуннуң болгаш оон бөлүүнүң контрреволюстуг кемниг үүлгедиишкиннериниң уржуунда Кыдаттың Коммунистиг партиязы болгаш хөй чылдарда качыгдап чораан кыдат улус көзүлбээн халапты көрүп эрттирип турар. Кыдат революциязының чаалап алыышкыннары бүрүн узуткадыгның айыылынга таварышкан. Кыдатта социалистиг тургузуушкун шуут буурап дүжериниң айыылында тургустунган» деп, Ван Мин бижээн.

Мао Цзэ-дуннуң бөлүү Кыдатты политиктиг реакцияның, экономиктиг бууралшкының, культура сандарааашкынының болгаш түреңги байдалдың бүдүүлүк оруунче киир чыгап турар дээрзин автор демдеглээн.

Делегей айтырыгларынга хамаарыштыр Ван Минниң демдеглээни болза, Мао Цзэ-дуннуң болгаш оон бөлүүнүң кемниг политиказы Совет Эвилели болгаш социалистиг өске-даа чурттар-биле өжээнешкек чоруктуң, делегейниң коммунистиг болгаш ажылчын шимчээшкининден хоорлурунуң реакциялыг, айыылдыг угланыышкынын чорудуп, национал-хосталгалыг болгаш демократтыг шимчээшкинни, тайбың дээш делегей шимчээшкинин кошкадырының угланыышкынын, делегейниң чаа дайынын күткүп үндүрериниң угланыышкынын чорудуп турар-дыр.

Совет-кыдат кызыгаарга Мао бөлүүнүң чоокта чаа организастаан чепсектиг чөңгээлери таварылга эвес дээрзин Ван Мин демдеглээн. Ол дээрге, Мао Цзэ-дуннуң антикоммунистиг болгаш антисоветчи политиказының уламчылалы-дыр. Ылаңгыя 1942 чылда Мао Цзэ-дуннуң эгелээни «стильди чурумчудар талазы-биле кампания» дээр чүве чажыт антисоветчи утка-шынарлыг турган деп, автор сагындырган. Ол болза, ленинизмниң болгаш пролетарский интернационализмниң туруштарында турар партия кадрларынга удурланган кампания болган. Хамыктың мурнунда дерани үүлгедиглерни Совет Эвилелинге өөренген кижилерге удур угландырган болгаш оларны «совет хөөннүг бөлүттелге» киир санаан турган. Ынчаарда-ла Мао Цзэ-дун ленинизмни «кыдат революцияга ажыы чок... орус марксизм» деп чарлаан болгай.

Совет кызыгаарга кемниг чөңгээни организаставышаан, Мао Цзэ-дуннуң бөлүү коммунистиг болгаш ажылчын партияларның делегей Чөвүлел хуралын (өске-даа чылдактар-биле кады) чылдыларынга шаптыктаарын оралдашкан дээрзин Ван Мин демдеглээн. «Мао Цзэ-дуннуң антисоветизми болгаш антикоммунизми кайы хире хоозун болгаш бужар-чүдек, авантюрисчи болгаш айыылдыг чадага ам безин четкенин бо фактылар тодаргай көргүзүп турар» деп, автор бижээн.

Өлүрүкчү чорук, нүгүл-даа, хоозун авыяастыг, оптуг аргалар-даа Мао Цзэ-дунну болгаш оон бөлүүн чайлаш чок аштырыышкындан камгалап ап шыдавас деп, Ван Мин чүүлүнүң түңнелинде бижээн.

ИЛЬИЧИНИҢ ЧАГЫГЛАРЫН ЁЗУГААР

ЧАСКА МАКТАТКАННАР

Кылаң шил-биле ханаланган делгирлерлиг, делгем залда он-он трактор чыскаалыпкан турар, парадка көстүп үнүп келгензиг-даа. Дугуйлуг бичии тракторлардан 220 аът күштүг «Кировчу» болгаш Харьковка бүдүрген, 150 аът күчүлүг «Т-150» ышкаш, кончуг улуг тракторларга чедир бистиң үлетпүрүвүстүң бүдүрүп үндүрүп турар чүүл-бүрү чергелиг, маркалыг хамык машиналарын ында делгеп көргүскен. Оларның дугайын СЭКП ТК-ның октябрь (1968 чылдагы) Пленумунга чугаалашкан.

ССРЭ-ниң УАЧД-зиниң «Көдээ ажыл-агыйны механизастааны болгаш электрижиткени» делгииринин экспонаттары тараажыларның чепсектериниң хөйүн, чүүл-бүрү хевирлиин, көдээге бүдүрүп бээр техниканың сайзыраңгайжып турарын көргүскен. Чаа машина болганы-ла улам улуг күчүлүг, ажылдаары бүдүрүкчүлүг, бүгү тала-биле таарымчалыг. Ийи миллион машиналыг бистиң трактор паркызының күчү-шыдалы улам улгадып турар. Бо чылдың чазы аңаа хамаарыштыр база бир онза байырлалдыг.

Совет тракторларны эң баштай бүдүрүп эгелээнинден бээр ам 45 чыл эрткен. 1923 чылда Бүгү-эвилелдиң көдээ ажыл-агый делгелгези ажыттынганда, Ада-чуртка шенеп бүдүрген тракторлар сонуургалчыг болган. Оларның бирээзи Украинаның мурнуу талазының көдээ ажыл-агый машиналарының трезиниң 1923 чылдың март 10-да бүдүрүп үндүрген «Запорожчузу» болган. Ону бүдүрееринге 150 пуд металл чарыгдаттынган. Боттарының хуралынга ажылчыннарның чаңгыс үн-биле хүлээп алган доктаалында мынча дээн: «Заводтуң эң баштай бүдүрген тракторун РКП-ниң 25 чыл оюнга алдар болдуруп, пролетариаттың баштыңчызы В. И. Ленинге белек кылдыр сундувус. Эш Ленинни бистиң заводувустуң хүндүлүг слесары кылдыр даңзылаар деп доктааткаш, эш Ленинге байыр чедирдивис...»

Ол заводка онза бүдүштүг тракторну чогааткан, эки эптээн, ооң ол машиназының ажылдаары бедик бүдүрүкчүлүг дээш делгелге диплом тывыскан.

Ол трактор эрги болгаш чаа көдээ ажыл-агый машиналарының, дериглериниң сонуургалчыг деңнелге көргүзүүнге кирипкен. Шөлдүң бир талазында тараажыларның ыяш андазыннары болгаш өске-даа бурунгу чепсектери тургузаан. Оон кожазында «Мындыг чораан» деп плакат көстүп турар. Ооң дужунда бир талага «Мындыг болур» дээн плакаттыг, чаа машиналарның дозузу кылаңнаар. Ильичиниң тараачыннарга бээр деп күзеп чораан чүс муң тракторунуң баштайгылары ол тракторлар болган.

Үлетпүрнүң трактор бүдүрүп үндүрери баштай «Кызыл путиловчу» заводка организастаттынган. Баштайгы тракторну завод 1924 чылдың апрельде бүдүрүп үндүрген.

Ам бистиң трактор бүдүрер тергиин чергелиг үлетпүрүвүс бар. Ооң чүгле бо чылын безин көдээге бүдүрүп берген машиналары 306 муң. ССРЭ-ниң УАЧД-зинде делгеп көргүскен чаа техника ховуларга кээп ажылдай бээр.

ЛАҢЗЫЫНЫҢ БИЙИИРИНДЕ

(Эгези 2-ги арында).

келирин тодаргай көргүзүп турар. «Россияга каттышканының байырлалы» деп чурукта Тываның бойдус чурумалы-биле ында төөгүлүг болуушкуну ханы холбаалыг кылдыр көргүстүнген. Тываның Совет Эвилелинге каттыжарының дугайында декларация бижикти өөрүшкү-биле дыңнааш, ону аажок чүүлзүнүп турар чон, ол улуг, кончуг чараш, көрүштүг чурукта хоорай, ыракта делгем ховулар, аяс дээр, ак-көк даглар. Моон соңгаар Тываның бурунгаар хөгжүп сайзыраарынга улуг делгемнер ажыттынган-дыр деп чүвени кижи дораан-на ол чуруктан көрүп каар. Ноган, чүүл-бүрү чараш өңнер, кижилерниң арын-шырайында өөрүшкүнүң хүлүмзүрүү, чайынналы уран тывынгыр кылдыр чуруттунганындан аңгыда национал хевир, аажы-чаңнар база-ла тодаргай көргүстүнген.

СЕРГЕЙ Лаңзыының чогаадыкчы ажыл-чорудулгазында төөгү темазы эңне байлак. Ол Тывага болуп турган хамааты дайынының дугайында хөй, эки чуруктарны чураан. Оларга «Партизаннарже», «Кызыл партизаннар Тывада», «Үдеп чоруп турары», «Кызыл партизаннар Тарлашкын тулчуушкунунга тиилээш, Самагалдай хүрээзинде келгени» болгаш тыва улустуң национал-хосталга дээш шаанда канчаар демисежип чорааның, революсчу чоруун көргүскен өске-да чуруктар хамааржыр. Тываның социалистиг таартылгаларының дугайын ол бодунуң чуруктарында бедик идейлиг, уран-мергежилдиг кылдыр, талантылыг көргүскен. Эң баштай ол «Чаа бажыңче көжүш», «Чаа ыры» деп чуруктарынга аныяк Совет Тываның кижилериниң чаа амыдыралче кирип турарын көргүскен. «Сценаже эң баштай үнгени», «Тываның чалыы назыны», «Ажылдан кел чорууру» деп чуруктары чогум чүнүң дугайында дээрзи оларның аттарындан-на илдең ышкажыл.

Тываның аар үлетпүрүнүң баштайгылары, бүгү-эвилел ужур-дузалыг улуг тудуглар — Ак-Довуракта даг-дүгүнүң, Хову-Аксының кобальтызының комбинаттарының тудуунуң дугайында база Ак-Довурак биле Абаза оруун кылып турарын көргүскен чуруктарын республика болгаш зона аайы-биле болгулаан делгелгелерге киргеш, улуг үнелелди алган. «Тываның чалыы назыны», «Совет Тыва тудуп тургузуп тур», «Ак-Довурак—Абаза оруу» деп чуруктар Октябрьның 50 чылынга тураскааткан республика конкурузунга эң эки чогаалдарның аразынга кирип, шаңналга четкен.

Лаңзыының уран чурулгазында бир кол черни пейзаж база-ла ээлеп турар. «Каа-Хемниң эртени», «Кызыл чаның оруу», «Улуг-Хемде кежээ», «Тес хемниң шынаазы», «Чедер курорт», «Самагалдайның шынаазы», «Тайгада туман» болгаш оон-даа өске пейзаж чуруктарындан Тываның чараш бойдус чурумалын, ында хайныккан амыдыралды, чапты берген каш чүзүн малды көрүп турар бис. Ол-ла чуруктар бирле онзагай хевирлиг, тускай өңнерлиг кылдыр чуруттунган.

ТЫВАНЫҢ алдар-сураглыг база мурнакчы кижилериниң дугайында портрет чуруктарны Сергей Лаңзыы чедишкинниг чураан. «Баштайгы тыва эмчи Серенкей», «Хамааты дайынының маадыры Чүлдүм», «Тес-Хемниң «Чодураа» колхозунуң мурнакчы хойжузу Оюн Увангур», «Социалистиг Күш-ажылдың Маадыры Лопсанчап», «Социалистиг Күш-ажылдың Маадыры Үрүле Кандан» болгаш оон-даа өске портреттери кижилерниң сагыш-сеткилинге уттундурбас болуп артып калыр.

Сергей Кончукович Лаңзыының чогаадыкчы эки чедишкиннерин, Тываның чурулга уран чүүлүнүң хөгжүлдезинге улуг ачы-хавыязын үнелеп көргеш, баштай аңаа Тыва АССР-ниң уран чүүлүнүң болгаш чечен чогаалының алдарлыг ажылдакчызы атты, эрткен чылын РСФСР-ниң алдарлыг чурукчузу деп хүндүлүг, бедик атты тывыскан.

Тывага чурукчулар эвилелин тургузарынга Лаңзыының киирген үлүг-хуузу улуг. Эвилелде тургускан хүнден эгелээш, ооң даргазы болуп ажылдап турар. Тываның чурукчулар эвилели кыска үениң дургузунда бут кырынга быжыы-биле турупкан. ССРЭ-ниң Чурукчулар эвилелиниң кежигүннериниң саны ам тээрби ажып турар.

ЛАҢЗЫЫ чурукчуларның даргазы кижи болганда ооң организастап, кылып чорудар ажылдары-ла хөй. Ол-ла хамык кылыр хүлээлгелерин, бодунуң чогаадыкчы ажылдарын шуптузун-на четтигип кылып турар. Чурукчуларының амыдырал-чурттаглазы, оларның таарымчалыг ажылдаарынга сагыш човап, удуртуп-баштаар черлерге бо-ла айтырыг тургуза берген турар. Ынчаар хөделип тургаш, чурукчулар бажыңын тударын шиитпирледип апкан. Амгы үеде ол чуруктар галереязы тургузар черни, улусчу уран сиилбикчилер, шеверлер ажылдаар экспериментелдиг мастерская ажылдарының айтырыын шиитпирледип алыр дээш күженишкинниг хөделип турар.

ССРЭ-ниң болгаш РСФСР-ниң чурукчуларының съездилеринге Сергей Кончукович киржип, тыва чурукчуларның канчаар ажылдап, оларның мурнунда кандыг сорулгалар салдынганын ол съездилерге санал бергеш, чугаалаан. ССРЭ-ниң чурукчуларының 3-кү Бүгү-эвилел съездизинге чораш, ужудукчу-космонавт Алексей Леонов биле ужуражып, сагыш-сеткилиниң ханызындан чугаалашкан.

Ленин кудумчузунда беш каът чуртталга бажыңы бар. Ооң эң-не кырында чурукчуларның чогаадыкчы мастерскаязы кайы ырактап-на илдең. Ооң бир делгем, бедик өрээли Сергей Лаңзыының чурук чуруур мастерскаязы. Аңаа чеде бергеш, ооң чогаадыкчы ажыл-ижи-биле таныштым. Чаа чуруп дооскан чамдык чуруктарының будуу безин кеппээн болду. Сомнай чуруп каан чуруктары мырыңай эндерик. Хову-Аксында беш чылдың улуг тудуун чураан чурук. Ооң ындында Таңды-Уланың ак хар шыптынган баштары, калбак эзимнер, ханы кашпалдар. Эн черни ленинчи идеяның ынчаар чаартын, чаа амыдыралды тургузупканы тодаргай көстүп турар. В. И. Лениниң Кремльдиң иштинде турар чуруун чаа чуруп доосааш, тургузуп каан, мерген угааннныг кижиниң онзагай мөзү-шынарлыы, эң-не кижизии, бөдүүнү илдең кылдыр чуруттунган. Карл Маркстың ажылдаар кабинединде ном тудуп алган турар кылдыр чуруурун биче соксап кааш, мээң салган айтырыымны мынчаар харыылады:

— Ленин башкының чүс чылынга холбаштыр кылыр ажылдарым-на хөй. Чоокта чаа Шушенское чораш, баштыңчының дыштанып турган чадырын, ленинчи черлерни чуруп алдым. Ленин биле тыва аңчы кижиниң ужуражылгазының дугайында чурук чуруур улуг планым бар. Оон баштайгы сомнарын кылгыладым. Ам-даа хөй катап боданып, хөй сомнаашкыннарны кылыр мен.

Тюлюш КЫЗЫЛ-ООЛ.

ЧУРУКТА: космонавт А. А. Леонов, РСФСР-ниң алдарлыг чурукчулары С. С. Лаңзыы, В. С. Рогаль.

ШЫДЫРАА

УЛУГ МАРГЫЛДАА ЭГЕЛЭЭРИНИҢ БҮДҮҮЗҮНДЕ

Хол-шыдыраага делегей чемпиону-биле ойнаар эрге дээш үш чылда үргүлчүлей келген демиселдер канчаар доозулганы номчукчуга билдингир. Ам шыдыраага ынакшылдыглар делегей чемпиону Тигран Петросян-биле өске совет гроссмейстер Борис Спасскийниң оюнун четтикпейн манап турар. Делегейниң бирги чери дээш бо маргылдааның оргкомитединиң даргазы Москва хоорай Советиниң күүскомунуң секретары А. М. Пеговтан ол маргылдаага хамаарыштыр моон адаанда салдынган айтырыгларга харыылап бээрин СЭТА-ның корреспондентизи дилээн.

МАРГЫЛДААНЫ КАНЧААР ЭРТТИРЕРИЛ?

— Ооң хүн чуруму тодаргайлаттынган. Маргылдаа үезинде, моон мурнундагызы дег, чээрби дөрт салыг болур. Ынчаарга база-ла, үш чыл мурнунда дег, Борис Спасский база катап Москваның эстрада театрынга Тигран Петросян-биле «тулчуушкунну» эгелээр. Ынчаарга совет көрүкчүлерге таңчылчаан таарымчалыг чүве чүл дизе, маргылдаага кым-даа тиилээр чүве болза, делегей чемпиону бистиң чуртувустуң бодунуу болур.

Апрель он ийиде маргылдааның ажыдыышкыны болур, баштай агы-биле кымның ойнаары база тодараттынар. База-ла моон мурнундагызы дег, маргылдааның судьялары делегей гроссмейстерлери Альберик О. Келли (Бельгия) болгаш Мирослав Филип (Чехословакия) олар болур. Ону ойнакчылар боттары чүүлдүг деп чөпшээрешкеннер. Секундантылары база-ла мурнундагызы дег: Петросянныы — гроссмейстер Исаак Болеславский, Спасскийниы—гроссмейстер Игорь Бондаревский.

Бирги салыг—апрель 14-те. Маргылдааның киржикчилери неделяда үш ойнаар: понедельникте, средада болгаш пятницада салыг 16 шак 30 минутада эгелээр. Төндүрбээн салыгларны—вторникте, четвергте болгаш субботада ойнаар. (Ынчаарга төнмээн салыгларны ойнаар чери эстрада театры эвес, а төп шыдыраа клуву). Дыштаныр хүннери—воскресенье.

Петросян он ийи санныг болур болза, бодунуң чемпион адын камгалап алганы ол дээрзин маңаа немеп каайн. Ынчаарга бир эвес Спасский тиилелгени чедип алыр дээр болза, бети-ле дээрге 12,5 санныг болур ужурлуг.

ШЫДЫРАА ДЕЛЕГЕЙНИҢ СОНУУРГАЛЫН ХАЙНЫКТЫРЫП ТУРАР. БО МАРГЫЛДААНЫ КАНЧААР ЧЫРЫДАР ДЕП ТУРАРЫНЫҢ ДУГАЙЫНДА КАШ СӨСТЕН ЧУГААЛАП КӨРҮҢЕРЕМ?

— Эрте-бурунгудан бээр ойнап келген бо солун оюнга ийи шылгараңгай шыдыраачыларның ужуражылгазынга сонуургал кончуг улуг харын. Ол сонуургалды хандырарын черле кызыдар бис — дээш, оргкомитеттиң даргазы уламчылаан.—Апрель 4-те, хүндүс, төп шыдыраа клувунга парлалга конференциязын чыылдырар. (Аңаа апрель сесте делегейниң херээжен шыдыраачыларындан шыдыраа «даңгыназы» болур эргени чаалап алыры дээш база-ла бистиң ада-чурттугларывыс Нона Гаприндашвили биле Алла Кушнирниң аразынга эгелээр деп турар маргылдаа дугайында чугаа база болур). Петросян биле Спасскийниң маргылдаазының байырлалчыг ажыдыышкынын телевидение көрүкчүлери база көөрлер. Бо маргылдааларны телевидение болгаш радио үргүлчү чырыдар. Бүгү салыгларны неделяда бир катап үнер «64» болгаш тускай бюллетень парлаар. Мээң билип турарым-биле алырга, силерниң агентилелиңер боттарының телетайптарын эстрада театрынга тургускулааш, удурланыкчыларның кештерин, тайылбырларны болгаш оон-даа өске ооң-биле холбашкан чүүлдерни бүгү делегейге база дамчыдары чугаажок.

ПАРЛАЛГА БЮРОЗУН ТУРГУЗАРЫ ЧУГААЖОК БООР АЛЕ?

— Чугаа-даа чок... Ооң удуртукчузу делегей мастери Михаил Юдович. Ол бодунуң дузалакчылары-биле маргылдааны шалыпкын болгаш долу чырыдар төлээде, информация агентилелдеринге, солуннарга, радио болгаш телевидениеге олардан хамаарышкан болдунар-ла чүүлдерни кылырлар.

Театрның фойезинге салыгларны көргүзер көргүзүг самбыраларын тургузар. Көрүкчүлерге тайылбырны шыдыраа талазы-биле бедик мергежилдиг тускай кижилер кылыр. Ооң-биле кады хүнүнүң-не гроссмейстерлерниң болгаш мастерлерниң лекциялар номчаан турарын, ол ышкаш хары угда хөй кижи-биле ойнаарының сеансыларын база көрүп турар.

Маргылдаага бүгү делегейниң шыдыраа федерациязының төлээлекчизи болуп делегейниң экс-чемпиону Макс Эйвениң келириниң дугайында дыңнадыг алдынган. Ол ышкаш даштыкы чурттардан элээн каш сураглыг шыдыраачылар келир дээрзин манап турар бис.

Делегей чемпиону болур дээш маргылдаалар кезээде чидиг демиселге эртип тургулаан болгай. Ынчалза-даа бо удаада «тулчуушкун» эң-не чидиг болур деп турар. Шыдыраага эң бедик мергежилдиглериниң бодалы база ындыг. Ындыг чүве болганда шылгараңгай шыдыраачыларның оюнун хайгаараары биске улам-на солун болур—деп, А. М. Пегов түңнеп чугаалаан.

КЫМ МУРНААРЫЛ?

№ 1

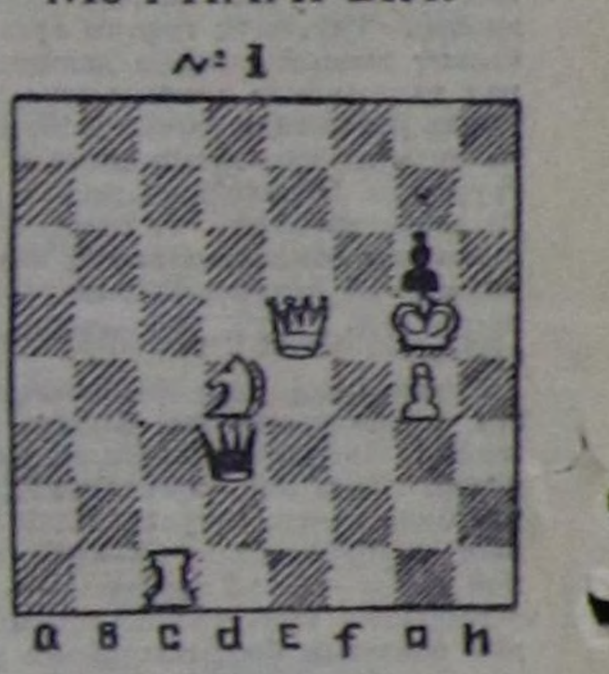

№ 2

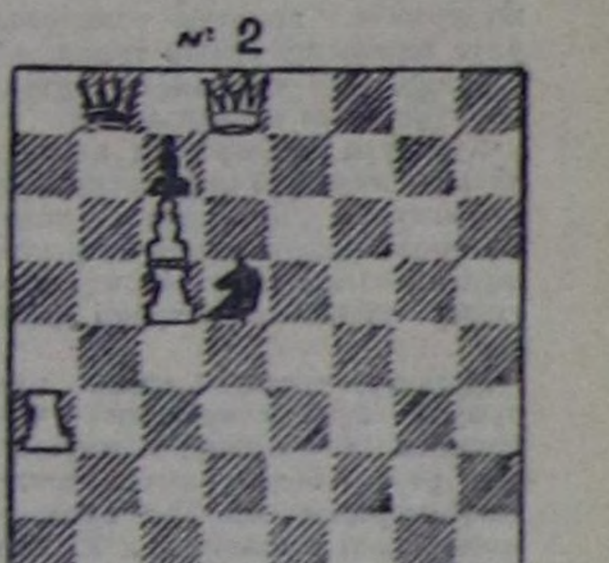

БОДАЛГА № 1 — Ак тала эгелээш, ийи кештеп мадылаар.

БОДАЛГА № 2 — Үш кештеп мадылаар.

Виктор АРТЫНА тургускан.

СУГ АРЫГДА—АМЫДЫРАЛГА ТААРЫМЧАЛЫГ

ХЕМНЕРНИ, хөлдерни, хөөлбектерни бокталдырып, хирлендирбес талазы-биле бистиң чуртувуста калбарган демиселде бүгү чон киржип турар. Бүгү-ниитиниң, ажыл-агыйларының киржилгези-биле сугну хирлендирбес талазы-биле улуг ажылдар кылдынган.

Сугну хирлендирбес талазы-биле бистиң республикага сөөлгү чылдарда элээн хемчеглер алдынган болгаш моон соңгаар уламчылаар. Тываның балык камгалал инспекциязы бо чылдың январь, февраль айларында Улуг-Хемниң болгаш Чадаана хемниң уннарынга хыналда чорударга, дүвүрээзиннинг байдалдар көзүлген. Инспекция чери буруулуг кижилерни илередип, кеземчеже киирген.

Ыяш заводундан куду Улуг-Хемниң ол-бо талазында эриктерде чурттап турар улус богун, чуундузун эриктерге төп, сугну хирлендирип турар. Ол ышкаш чамдык тудуг организацияларының артынчыларны төп турары хыналдадан көзүлген. Чижээ, Кызыл хоорайның Щетинкин—Кравченко, Паромная, Набережная, Безымянная кудумчуларында чурттап турар Я. Мамышев, А. Калинин, З. Мазишина, Р. Денега, М. Глазнов, И. Степанов, А. Кузенков, Н. Мельниченко, Чадаана хоорайның Набережная, Октябрь кудумчуларында Т. Кара-Сал, М. Куулар, Н. Ермолаев болгаш өскелер-даа Улуг-Хемче, Чадаана хемче богун, чуундузун үргүлчү төп, сугну хирлендирип келгеннер. Оларга кеземчени көргүскен.

Бо чижектер чүнү көргүзүп турарыл дээрге, Сибирьниң күчүлүг хеми—Улуг-Хемни хирлендирип, бок, бензин, керосин болгаш өске-даа химикаттар төгер чорук балыктарны узуткап, оон суун ажыглап турар кижилерниң кадыкшылынга багай салдарны чедирип турар. Хемнер, хөлдер болгаш хөөлбектер арыг болганда, ында дириг организмниң амыдыралынга, сугну хереглээринге таарымчалыг байдал тургустунар.

Хемнер, хөлдер, хөөлбектер эриинде хоорайларның, суурларның чурттакчылары чайын сутта эштип, арыг агаарны тынып, культурлуг дыштанырын күзээр. Чамдык кижилер, ажыл-агый черлери шил, демир аймаан сугже төгер чорук, дыка хөй. Улуг-Хемниң Кызыл хоорай кавызында кезээнде шил, демирдес аймаа эмгежок болгай. Хем эриинге чемненген кижилер шилдерни, лаазаларны сугже киир октагылаптар болгай. Ону болдурбас хемчеглерни хамааты бүрүзү алыр херек. Чайын дыштаныр болгаш анаа-даа хүннерде Улуг-Хемни куду хөй шилдиң, лаазаның салдап бадып турарын көөр болгай бис, олар ыравас суг дүвүнче кире бээр, ылаңгыя элээди уруглларга дыка озалдыг болуп турар.

Сугже элдеп эзин чүве төгерин, октаарын шыңгыы хоругдаар ой келген. Бо талазы-биле Тываның балык камгалал инспекциязы чамдык ажылдарны чорудуп келген, ам-даа чорудар. Ынчангаш бистиң хемнеривис көрүнчүктелип турар арыг турзун дээш демисел бүгү-ниитиниң хереэ болур ужурлуг.

Ф. СЕЛИН,
балык камгалалының улуг инспектору.

ТЫВА ЭКИ ТУРАЧЫЛАР АТТЫГ КУДУМЧУ

Бурунгудан бээр төөгүлүг украин Дубно хоорай (Ровно область)—Н. Гогольдуң «Тарас Бульба» тоожузунуң ыры болган, алдар-сураглыг казак шивээ,—немец-фашистиг эжелекчилерден хосталган хүнүнден бээр 25 чыл болган оюн демдеглээн.

Ол украин шивээ дээш тулчуушкуннарга гвардейжи капитан Кечил-оолдуң командылаан тыва эки турачылар эскадрону онза шылгараан. Фашистерге удур ол эскадрон Ровнонуң Морозов аттыг казак 8 дугаар аъттыг шериг дивизиязының хүрээлелинге дайылдажып турган.

Тыва хөй-хөй эки турачылар украин черге маадырларының өлүмү-биле өлген. Дубнонуң ажылчы чоннар депутаттарының хоорай Советиниң күүскомунуң шиитпирин ёзугаар тыва гвардейжилерниң шылгаралынга тураскаал кылдыр хоорайның бир кудумчузун тыва эки турачыларының ады-биле адаан. Тураскаал самбыразында мынча дээн сөстерни сиилбирлеп бижээн: «Дубно хоорайны немец-фашистиг эжелекчилерден 1944 чылдың февраль—мартта хостаан Тыва эки турачылар аттыг кудумчу».

(СЭТА-ның корр).

Солгон тамызының элдептиг тывызыктары

Чөөн Саянда Солгон сынnарының тайга девискээриниң чоогунда Мариновка болгаш Таможенка суурлардан ырак эвесте тамыда Сибирьниң «бугу» бар дээр тоолчургу чугаа-соот шагдан тура дыңналып келген. Ону билир кижилер оон чиктиг сүргей, човууртап турганзыг үннер дыңналыр чер дижир.

Ол тамыны шинчилээр, ооң ыыт-дааш дыңналып турарының чылдагаанын тодаргайлаар дээш, Сибирьниң куй шинчээчилери мындаа чаа ынаар кирип чораан. Камгалал херекселдерин ийи шак дургузунда этеп, дериглерин хынап алган соонда тамыже кирер ажыл эгелээн. Куй шинчээчилери доштуг тамыны куду алзы он ийи метр ханылап кирген соонда «буктуң ондап-остаарының» чажыды билдине берген: кончуу сүргей үннер шимээргеп үнериниң «амыргазы» чуга-чуга каптазыннар кылдыр дашталган ак довурак болган. Оларга чер иштинден үнген агаар чаңгыс талалап дээрге, уяңгылыг үннер тыптып үнер. Үннер тамы иштиниң үлдүреш ханаларындан кайтыккаш, үш-үдүрүм кылдыр өскерлип келирде, кижи човууртап-даа турганзыг кылдыр дыңналыр апаар.

Сибирьниң эртемденнери шинчилеп көөрге, ол тамының ханызы тозан метр хире болган. Куй унунуң кол кезээнден палеонтологияның ховар тывыглары — бурунгу шагның амытаннарының сөөктери тывылган.

Солгонның чер аксының чажыттарын шинчилеп илереткени Чөөн Сибирьниң ховар куйларын шинчилээринге чугула базым болган деп, «Красноярский рабочий» солун дыңнаткан.

Жан КАЦЕР, ПМА-ның корреспондентизи.

ХООЧУН АҢЧЫНЫҢ НОМУ

«Таёжные секреты»—(«Тайга чериниң чажыттары»)—хоочун аңчы Б. В. Кошкинниң ному. Геологтарга болгаш топографтарга, арга-ыяш камгалакчыларынга, эгелеп чоруур аңчыларга, геологтуг походтарның киржикчилери пионерлерге болгаш школачыларга база анаа-ла туристерге ажыктыг ол номда хөй-хөй чугула сүмелерни берип турар.

Ооң арыннарындан эзим, тайга черлерге чурттаар оран-саваны канчаар тудар, эм болур оът-сигеннерни, үнүш дазылдарын канчаар ажыглаар, эзимниң байлак продуктуларын канчаар белеткээр, аңга капканнарны канчаар салыр дугайын билип ап болур силер. Агаар-бойдустуң өскерлиишкиниң баштайгы демдектерин, шыргай калбак эзимге чораш аспас дизе чүнү канчаарының дугайын база билип ап болур.

Номнуң автору тайганы чүгле билир эвес, харын база аңаа ынак. Ол номну номчаан кижи оранның байлаан ажыглаар-биле кады, ону үнелээр, камнаар херек деп чүвени бодап чоруур апаар.

Ол номну хереглээр дизиңерзе, Иркутск хоорайның Горький кудумчузу, Бойдус камгалалының ниитилелиниң область чөвүлелинден чагыыр, ол чер силерже номну почта-биле немелде төлелге ёзугаар чорудуп бээр.

Номнуң авторунуң Тожуга чораш тырткан бойдустуң кышкы чурумалдары деп фотоларын көрүңер: **«ХАР АДЫГ»** биле **«ХАР ЧЫЛАН»**.

С. КУЖУГЕТ.

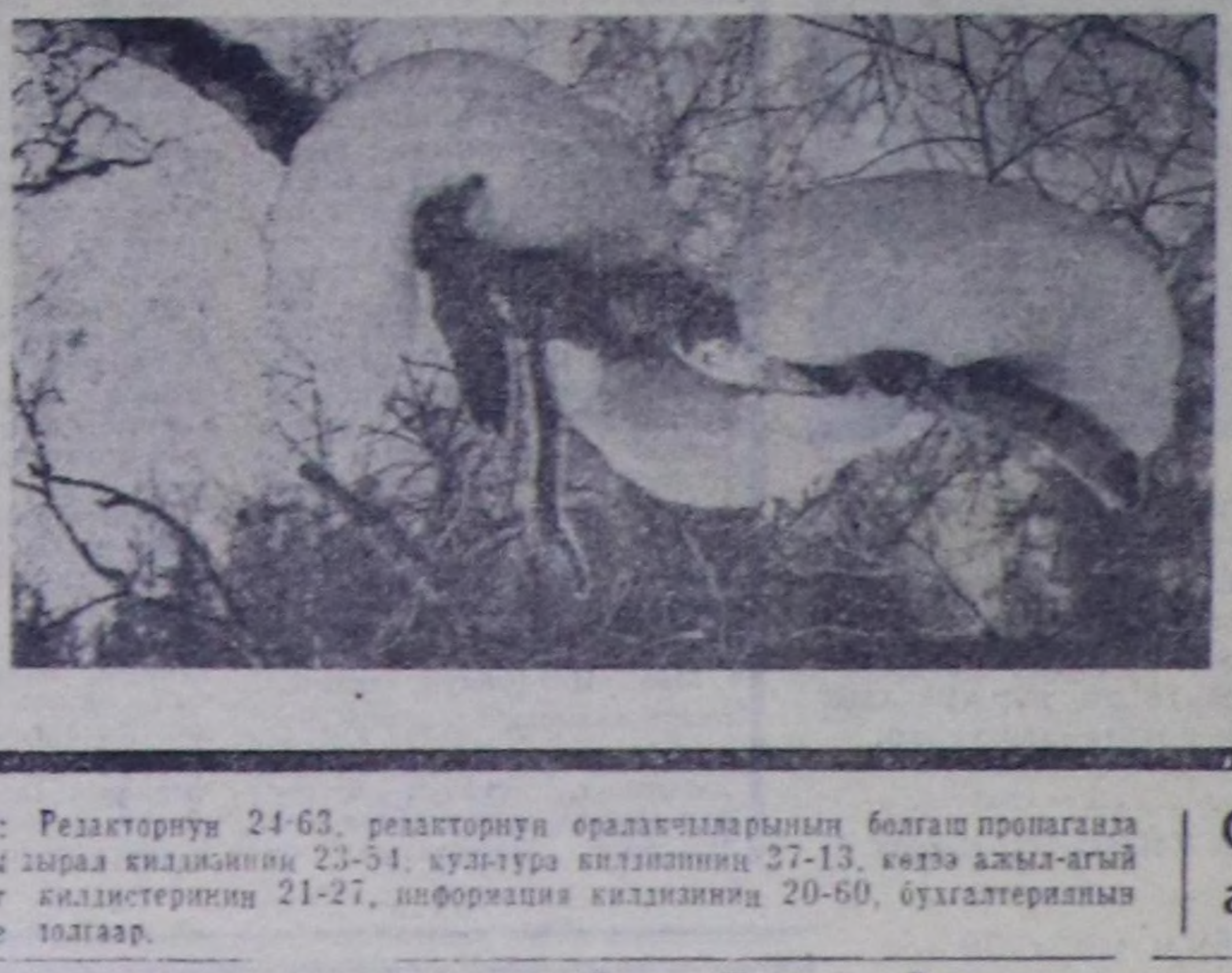

ӨЛЧАЛЫГ БИЛЕТТЕР КЫМГА ТАВАРЖЫРЫЛ?

1969 чылдың акша-бараан лотереязының ийи үндүрүлгезиниң ойнаашкынының тиражы апрель 17-де Томск хоорайга болур.

Тиражка «Волга», «Москвич» болгаш «Запорожец» автомобильдер — 228, янзы-бүрү марканың мотоциклдери — 513, мотороллерлер—228, хеме моторлары—114, хөй санныг радиоприёмниктер, магнитофоннар, шактар, дүктен кылган херээжен жакеттер, нейлон хөйлеңнер, эр, херээжен «болонья» плащтар болгаш өске-даа өртектиг чүүлдерни ойнап ап болур.

Оон ыңай 1 рубльден 1000 рубль чедир акша ойнаашкыны бар.

Лотерея билеттерин садып алырын утпаңар!

АЖААЛГА КАССАЛАРЫНЫҢ ЭРГЕЛЕЛИ.

Редактор К. Н. ДИИГА.

КИНО

МАРТ 30-ДЕ

«НАЙЫРАЛ»: Уругларга дириг-чуруктар 10, «Танкер «Дербент» 12, 2, «Улуг маневрлер аразында» 4, 6, 8, 10 шактарда.

«ЕНИСЕЙ»: Киночыынды 10, «Шкид республика» 11.30, 1.30, «Уттундурбас» 3.30, 5.20, 7.10, 9.30 шактарда.

«КАА-ХЕМ»: Киночыынды 10.30, «Зоя» 1.15, 3, «Виринея» 4.55, 6.50, 8.45 шактарда.

МАРТ 31-ДЕ

«НАЙЫРАЛ»: Уругларга дириг-чуруктар 10, «Сылдыс» 12, 2, «Улуг маневрлер аразында» 6, 8, «Бир кижи артык» 4.10 шактарда.

«ЕНИСЕЙ»: «Ындыг улуг оол» 10.30, 2.30, «Сөөлгү турлаг» 12.30, 6.30, 8.30, «Бакунуң оттары» 4.30 шактарда.

«КАА-ХЕМ»: «Малахов курган» 10.30, 1.15, «Бистиң үениң маадырлары» 3, «Альтонаның туттурганнары» 6.40, 8.30 шактарда.

редакцияның адрези

Кызыл, Щетинкин—Кравченко кудумчузу, бажың № 2. ТЕЛЕФОННАР: Редакторнуң 24-63, редакторнуң оралакчыларының болгаш пропаганда килдизиниң 35-24, харыысалгалыг секретарьның 23-35, партийжи амыдырал килдизиниң 23-54, культура килдизиниң 27-13, көдээ ажыл-агый килдизиниң 21-47, үлетпүр килдизиниң 22-64, чагаа база совет тургузуг килдистериниң 21-27, информация килдизиниң 20-60, бухгалтерияның 31-75, корректорларның 27-11 Солун келбейн барганда 22-75 телефонче долгаар.

Солун неделяда алды катап үнер

Тыва АССР-ниң Министрлер Чөвүлелиниң чанында парлалга эргелелиниң типографиязы (Кызыл, Щетинкин—Кравченко кудумчузу, 1). ТС — 00393.